

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

DIPLOMSKI RAD

Religija i liječenje ovisnosti – primjer Zajednice Cenacolo

Student: Filip Trbojević

Mentorica: dr. sc. Marijana Belaj, izv. prof.

Zagreb, rujan 2017.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornosti da sam diplomski rad *Religija i liječenje ovisnosti – primjer Zajednice Cenacolo* izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Marijane Belaj, izv. prof. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardima struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta

SADRŽAJ:

1. UVOD	5
1.1. Ciljevi rada	6
1.2. Svrha rada.....	7
1.3. Istraživačka pitanja.....	7
1.4. Pristup i metode.....	8
2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR RADA	10
2.1. Osnovne karakteristike, faze i principi terapijskih zajednica.....	10
2.2. Religija (religioznost) i liječenje ovisnosti.....	13
2.3. Resocijalizacija i reintegracija bivših ovisnika	14
3. OSNOVNE INFORMACIJE O ZAJEDNICI CENACOLO	16
4. PROSTOR ISTRAŽIVANJA I KAZIVAČI.....	19
4.1. Prostor istraživanja.....	19
4.2. Kazivači.....	19
5. PRIKAZ, KOMPARACIJA I INTERPRETACIJA PRIKUPLJENE GRAĐE	21
5.1. Zajednica Cenacolo – terapijska zajednica za liječenje ovisnosti?	21
5.1.1. Faze liječenja u Zajednici Cenacolo.....	22
5.1.2. Principi Zajednice Cenacolo	25
5.2. Molitva, rad i razgovor kao vid rehabilitacije u Zajednici Cenacolo	27
5.2.1. Uloga molitve u liječenju ovisnosti.....	28
5.2.2. Uloga rada u liječenju ovisnosti	30
5.2.3. Uloga grupnih razgovora u liječenju ovisnosti	32
5.2.4. (Među)odnos molitve, rada i grupnih razgovora u Zajednici Cenacolo.....	33
5.3. Resocijalizacijsko-reintegracijski program Zajednice Cenacolo	35
5.3.1. Projekt resocijalizacije i reintegracije bivših ovisnika.....	35
5.3.2. Iskustva bivših štíćenika Zajednice Cenacolo.....	36
5.4. Kako se Zajednica Cenacolo predstavlja javnosti?.....	39
5.4.1. Elektronički mediji	40
5.4.2. Projekt prevencije ovisnosti	42
5.4.3. Kulturne manifestacije	46
6. ZAKLJUČAK.....	50
7. POPIS IZVORA	51
7.1. Popis literature.....	51
7.2. Popis elektronskih izvora	52
7.3. Popis kazivača	53
8. SAŽETAK/ABSTRACT	54

1. UVOD

Odnos religije i zdravlja posljednjih je godina predmet interesa različitih znanstvenih disciplina, od medicine i psihologije, preko sociologije, do antropologije i drugih. S obzirom na višedimenzionalnost tog odnosa, različite discipline iz različitih perspektiva, a sve češće i kroz interdisciplinarnost, nastoje sustavno istražiti religioznost (religijsku uključenost) i zdravlje (fizičko i mentalno) (Ančić 2016:7). „Iako je odnos religije i zdravlja u empirijskom smislu novija tema, ona se konceptijski i istraživački oslanja na radove utemeljitelja sociologije (Durkheima i Webera) i drugih klasičnih teoretičara (Freuda, Junga i Maslowa)“ (ibid.).

Vrijeme u kojem živimo brojni teoretičari, s različitih područja, opisuju kao *postmoderno*. Prethodi mu *moderna*, obilježena razvojem znanosti i tehnologije te uvjerenjem da će napredak znanosti riješiti sve ljudske probleme i patnje. Suvremeno društvo karakterizira niz pojava, kao što su globalizacija, brzi napredak tehnologije koji je teško pratiti, dinamičan stil života i dominacija masovnih medija, koji prenose poruke hedonizma, konzumerizma i udobnosti.¹ Sve to rezultira rastućom alijeniranosti, izgubljenosti i nezadovoljstvom:

„Proces individualizacije u modernim društvima i s njim povezano udaljšavanje čovjeka od tradicionalnih društvenih oblika, odnosa i veza, s jedne, a iskustvo multikulturalnosti, internacionalizacije i globalizacije s druge strane, znanstveni optimizam, koji obećava da će čovjek svojim razumom zagospodariti svim područjima života, kao i rastuća svijest o vlastitim mogućnostima i slobodi koja odbija svaki vanjski autoritet, doveli su u pitanje mnoge vrijednosti na kojima se temeljio osobni i zajednički život“ (Ančić i Janković 2011: 217).

Jedan od izraženijih problema koji se javio kao posljedica spomenutog stanja je pojava različitih oblika ovisnosti, posebno kod mladih. Statistički podaci pokazuju da se dobna granica ovisnika spušta, a kao jedan od uzroka toga ističe se upravo izgubljenost mladih u konzumerističkim sadržajima koji su im ponuđeni (*Priopćenje Europske agencije za praćenje droga... 2017*).

U suvremenim sociokulturnim procesima fenomen religije sve češće izlazi iz strogih institucionalnih okvira. Isto tako terapijske zajednice, koje postaju sve popularniji oblik samopomoći (prije svega liječenja ovisnosti kod mladih), izlaze iz strogih okvira biomedicine.

¹ Iz predavanja dr. sc. Marijane Belaj, izv. prof., u okviru kolegija *Oblici religioznosti u suvremenim sociokulturnim procesima* na studiju Etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U ovom ću radu na primjeru takve zajednice – Zajednice Cenacolo, koja je nastala kao reakcija na spomenute probleme, prikazati problem liječenja ovisnosti u religijskom kontekstu. Iako ću je kroz rad, u kontekstu liječenja ovisnosti, predstaviti kao terapijsku zajednicu, na početku rada važno je naglasiti da Zajednica Cenacolo *Statutom* nije ograničena na terapijsku ustanovu, već se predstavlja kao „škola života“ čiji je cilj, pored pružanja pomoći u odvikavanju od droge i drugih oblika ovisnosti, otkrivanje osnovnih životnih vrijednosti kroz prakse kršćanskog nauka (*Statut Udruge Sveti Lovro...* 2014). Na mrežnoj stranici Zajednice Cenacolo (www.comunitacenacolo.it/hr/) može se pročitati da se njezin program temelji na neraskidivoj povezanosti religije (molitve), rada i prijateljstva (grupnih razgovora), što je čini specifičnom i razlikuje od ostalih zajednica za liječenje ovisnosti. Upravo je ta specifičnost, uz dostupnost kazivača i prijateljsku komunikaciju koju sam uspostavio s njezinim vodstvom prilikom ranijeg bavljenja religijskom tematikom, razlog zbog kojeg sam odlučio baviti se upravo Zajednicom Cenacolo.

1.1. Ciljevi rada

U radu sam postavio jedan opći i četiri specifična cilja:

Opći je cilj rada na primjeru Zajednice Cenacolo, zajednice za pomoć mladima koja svoj program temelji na vjeri, i na temelju uvida u širok spektar iskustava trenutnih i bivših štićenika Zajednice, istražiti odnos religioznosti i terapije te utvrditi specifičnosti njezina rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa.

Prvi je specifični cilj rada utvrditi postoje li (i koji su to) u rehabilitacijsko-resocijalizacijskom programu Zajednice Cenacolo elementi konvencionalnih terapijskih zajednica za liječenje ovisnosti, na temelju kojih ju se može okarakterizirati kao terapijsku zajednicu.

Drugi je specifični cilj rada artikulirati religijski aspekt liječenja ovisnosti te propitati njegov (među)odnos s radom i grupnim razgovorima – praksama na kojima Zajednica Cenacolo temelji svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program.

Treći je specifični cilj rada utvrditi odrednice resocijalizacijsko-reintegracijskog programa Zajednice Cenacolo te istražiti iskustva bivših štićenika Zajednice vezana za njihov proces resocijalizacije i reintegracije u društvenu i radnu sredinu.

Četvrti je specifični cilj rada analizirati diskurs kojim Zajednica Cenacolo svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program predstavlja široj javnosti.

1.2. Svrha rada

Primjećujući da u kontekstu suvremenih sociokulturnih procesa fenomen religije sve češće izlazi iz strogih institucionalnih okvira te, kao takav, prodire u različite svjetovne probleme i izazove, svrha je ovog rada, na primjeru Zajednice Cenacolo, prikazati problem liječenja ovisnosti u religijskom kontekstu te produbiti spoznaje o oblicima pomoći ovisnicima koji izlaze iz strogih okvira biomedicine. Slijedom toga, ovaj rad može poslužiti kao polazišna točka za buduća istraživanja kojih je u spomenutim oblicima u Hrvatskoj, ali i svijetu, malo.

1.3. Istraživačka pitanja

Iz ciljeva i svrhe rada proizlaze sljedeća istraživačka pitanja:

- Dijeli li (i koje to) Zajednica Cenacolo određene elemente i koje su sličnosti njezina rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa s konvencionalnim terapijskim zajednicama?
- Koja je uloga religije (molitve), rada i grupnih razgovora² u liječenju ovisnosti te na koji ih način (i zašto) Zajednica Cenacolo ugrađuje u svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program?
- Kakva su iskustva štićenika, u pogledu materijalne, kulturne i društvene reintegracije, odnosno resocijalizacije, koji su završili rehabilitacijski program Zajednice Cenacolo te koje su odrednice tog programa?
- Koje su to metode, prakse i događanja preko kojih Zajednica Cenacolo stvara diskurs kojim svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program predstavlja široj javnosti?

² Budući da se u radu, između ostalog, bavim *praksama* na kojima Zajednica Cenacolo temelji svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program, a to su religija (molitva), rad i grupni razgovori, umjesto pojma *religija*, koji se više odnosi na *sustav*, koristit ću pojam *molitva* jer on korespondira *praksi*.

1.4. Pristup temi i metode

Moj interes za Zajednicu Cenacolo,³ odnosno tematiku kojom se bavi ovaj rad, traje duže vrijeme, a okvirno se može podijeliti u dvije faze: osnovnoškolsku i fakultetsku. Još kao osnovnoškolcu, majka, koja radi u zdravstvu, pričala mi je kako joj na preglede za posao ponekad dolaze mladići i djevojke koji su bili u zajednici za liječenje ovisnosti. Govorila je da se naslušala svakakvih priča te mi je na taj način pokušavala ukazati na problem ovisnosti kod mladih. Nadalje, na putu do škole svakodnevno sam prolazio kraj Reto Centra,⁴ u čijem je dvorištu uvijek bilo izloženo mnogo rabljenih kućanskih aparata i namještaja koji su plijenili poglede prolaznika. Također, budući da sam tada redovito odlazio na misu, ispred crkve sam znao viđati mladiće iz zajednica za liječenje ovisnosti koji su prodavali svoje rukotvorine, a ponekad su nakon mise znali iznositi svoja svjedočanstva, to jest govoriti o svojoj borbi s ovisnosti. Na fakultetu sam još na preddiplomskom studiju razvio interes za bavljenje temama religije i religioznosti, kako iz sociološke, tako i iz kulturnoantropološke perspektive. Ideju za bavljenje Zajednicom Cenacolo razvio sam u okviru kolegija *Antropologija religije i Oblici religioznosti u suvremenim sociokulturnim procesima* na studiju etnologije i kulturne antropologije, u sklopu kojih sam proveo i preliminarna istraživanja na koja se nadovezuje ovaj rad.

Pored istraživanja literature i općih informacija o Zajednici Cenacolo, svoje sam istraživanje temeljio na primjeni dviju metoda često korištenih u etnologiji i kulturnoj antropologiji – etnografskom istraživanju i analizi diskursa. Etnografsko istraživanje usmjerio sam na istraživanje stavova, mišljenja i iskustava različitih aktera Zajednice (trenutnih i bivših šticećenika te osoba koje ju vode). U dogovoru s kazivačima, na neutralnom terenu i uz prethodno traženje dopuštenja snimanja, koristio sam tehniku polustrukturiranog, problemski orijentiranog intervjua. Ovakav tip intervjua smatram najrelevantnijom tehnikom korištenom u radu jer je omogućio mojim kazivačima slobodno iznošenje svojih stavova, osjećaja i iskustava, što je doprinijelo razumijevanju njihovih individualnih pozicija (Murchison 2009:100), ali i same Zajednice. U praćenju događanja u organizaciji Zajednice primijenio sam tehniku etnografskog (sudioničkog) promatranja, nastojeći pritom zadržati maksimalnu razinu objektivnosti. U posljednjem dijelu rada koristio sam metodu analize diskursa. Ova komparativna metoda, koja se temelji na usporedbi jedinica interakcije, korisna je za praćenje

³ Kako bih doprinio koherentnosti teksta, u radu ću često umjesto punog naziva *Zajednica Cenacolo* upotrebljavati skraćeni izraz *Zajednica* (osim onda kada ću htjeti naglasiti da se radi baš o Zajednici Cenacolo).

⁴ Reto Centar – Prijatelji Nade je, slično kao Zajednica Cenacolo, kršćanski centar za liječenje i rehabilitaciju ovisnika o drogama, alkoholu, tabletama i drugim oblicima ovisnosti (www.retocentar.hr).

kontekstualno uvjetovanih reprezentacija i proizvodnje značenja (Phillips 2013:82), a primijenio sam je kako bih utvrdio diskurs kojim se Zajednica predstavlja široj javnosti. Analizom sam obuhvatio elektroničke izvore koje Zajednica koristi kao svoja glasila, projekte prevencije ovisnosti te kulturne manifestacije kojima istupa u javni prostor. S obzirom na to da sam se, u istraživačkom smislu, bavio osjetljivom temom, u istraživanju i pisanju rada vodio sam se smjericama *Etičkog kodeksa Hrvatskog etnološkog društva* (2013) te se s posebnom pažnjom odnosio prema štićenicima i općenito samoj Zajednici.

Detalje vezane uz provedbu samoga istraživanja donosim u 4. poglavlju.

2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR RADA

Imajući na umu postavljene ciljeve i istraživačka pitanja rada, u ovom ću poglavlju prvo predstaviti osnovne karakteristike, faze i principe konvencionalnih terapijskih zajednica, nakon čega ću problematizirati ulogu molitve, rada i grupnih razgovora u terapiji te prikazati osnovne odrednice procesa resocijalizacije bivših ovisnika. Pritom ću nastojati uočiti teorijsko-konceptualne veze i ponuditi definicije osnovnih pojmova korištenih u radu.

2.1. Osnovne karakteristike, faze i principi terapijskih zajednica

Budući da je tema ovog rada Zajednica Cenacolo, čiji naziv uključuje pojam *zajednica*, za početak je važno shvatiti što je to uopće zajednica, odnosno koje su njezine karakteristike. Njemački sociolog Ferdinand Tönnies (2012) razlikuje zajednicu (*Gemeinschaft*) i društvo (*Gesellschaft*) te objašnjava da je zajednica društvena formacija u kojoj su članovi međusobno povezani osjećajem razumijevanja, povjerenja i istih vrednota (ibid. 17). Pojam *zajednica* već etimologijski znači *biti zajedno (biti za jedno), imati zajednički cilj*. Zajednicu karakteriziraju međuljudski odnosi prožeti toplinom, emocionalnom dubinom, moralnom zauzetosti, visokim stupnjem kohezije, vremenskom trajnosti te snažnim osjećajem solidarnosti među članovima. Čovjek, kao društveno biće, ima potrebu nekome pripočiti sebe kao subjekt. Isto tako, u teškim trenucima osjeća potrebu blizine i zaštite grupe kojoj pripada (ibid.).

Terapijske zajednice posljednjih desetljeća postaju sve raširenija forma liječenja zdravstvenih problema, a posebno ovisnosti i poremećaja ličnosti (Pearce i Pickard 2012:636). Slađana Štrkalj Ivezić i sur. (2014) terapijsku zajednicu definiraju kao „socioterapijsku metodu koja koristi socioterapijsku i psihoterapijsku tehniku u liječenju oboljelih od različitih psihičkih poremećaja“ (ibid. 172). Nešto konkretnije određenje terapijske zajednice iznose Hao Pan i sur. (prema Gruber i sur. 2014) definirajući je kao:

„zajednicu bolesnika/zatvorenika i svih članova terapijskog osoblja, konstituiranu na načelima samouprave i demokracije, koja omogućuje maksimalno aktiviranje bolesnika/zatvorenika u terapijskom postupku i preuzimanje odgovornosti za njihovo ponašanje i uspješnost liječenja. To je zajednica ljudi koji se liječe i koji rade u jednoj ustanovi, a povezani su u čvrstu cjelinu s ciljem da bolesnim članovima stvore što bolje uvjete za liječenje i time im omoguće što lakši povratak u zajednicu“ (ibid. 143).

„Zadatak terapijskih zajednica je pružanje sigurnog okvira u kojem štíćenici mogu istraživati intrapsihičke i interpersonalne probleme te pronaći konstruktivne načine nošenja s njima“ (Campling 2001:368). Terapijske zajednice imaju rehabilitacijsku (pripremanje štíćenika za vanjski svijet) i psihoterapijsku (bolje razumijevanje sebe) funkciju (Štrkalj Ivezić i sur. 2014:175) te „promoviraju prosocijalne vještine i pružaju alate pomoću kojih osoba može promijeniti svoj socijalni realitet, ojačavajući svoju modificiranu kognitivnu reprezentaciju“ (Pearce i Pickard 2012:640).

Sve terapijske zajednice imaju nekoliko zajedničkih karakteristika. Sustav rada s ovisnicima podijeljen je u faze (razdoblja) koje obilježavaju cjelokupni proces rada s ovisnicima – od prihvata s ulice, preko oporavka, do reintegracije u tokove društvenog života i radnog procesa. Proces boravka i liječenja u terapijskoj zajednici okvirno se može podijeliti u četiri faze (Kennard i Haigh prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:177):

- 1. Faza uključivanja.** Uključenje novog štíćenika započinje (samo)preporukom koja je, uz pripremu, sastavni dio prakse terapijske zajednice. Nadolazeća terapija zabrinjava mnoge potencijalne štíćenike te im u ovoj fazi njihovi bližnji (prije svega obitelj) ili bivši štíćenici zajednice pružaju poticaj i podršku (ibid.).
- 2. Faza procjene.** Nakon što se potencijalni štíćenik odluči uključiti u zajednicu, slijedi formalna procjena njegove kvalificiranosti (ibid.). Većina zajednica štíćenicima uvjetuje ulazak i odobrava prihvata tek po završavanju detoksikacijskog programa u okviru bolnice, dok neke zajednice prihvaćaju ovisnika izravno, „s ulice“. Ova faza uključuje preliminarne pripravne susrete i kolokvije s potencijalnim štíćenikom, koji apstinencijom dokazuje svoju motiviranost za ulazak u zajednicu, upoznaje program rada zajednice i način života u njoj, a djelatnici i trenutni štíćenici zajednice upoznaju budućeg štíćenika (Žic Blažić 2000:140).
- 3. Faza liječenja.** Uobičajeno trajanje programa terapijske zajednice je minimalno dvije godine, a može potrajati i nekoliko godina (ibid.). Terapija se odvija kroz kolektivne sastanke i razgovore, psihoterapijske i socioterapijske grupe, strukturirani dnevni raspored te jasna pravila i granice (Kennard i Haigh prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:172). Dnevni program terapijske zajednice traje od jutra do večeri te, pored terapijskog dijela, uključuje i angažman oko svakodnevnih dužnosti u zajednici (priprema objeda, pranje tanjura, čišćenje prostorija i ostalo). Pored psihoterapijskog, uvodi se, dakle, i radno-terapijski dio (Žic Blažić 2000:140).

4. Faza oporavka. Donedavno je boravak u terapijskoj zajednici naglo završavao otpuštanjem štićenika, koji je po izlasku iz zajednice bio prepušten samome sebi. Danas je tendencija da se bivšim štićenicima pruži podrška tijekom procesa odlaska i ponovne reintegracije u društvenu i radnu mrežu (Kennard i Haigh prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:177). Ovdje zapravo govorimo o resocijalizaciji i reintegraciji koja se osigurava kroz grupe za praćenje koje traju određeno vrijeme, kao i kroz suradnju s državnim i lokalnim tijelima s ciljem daljnjeg školovanja, prekvalifikacije i/ili pronalaska zaposlenja za bivše štićenike.

Sve terapijske zajednice svoju unutarnju organizaciju temelje na određenim principima. Slađana Štrkalj Ivezić i sur. (2014) ističu da „kako bi terapijska zajednica djelovala kao terapijska metoda, svi dijelovi koji ju sačinjavaju moraju međusobno dobro funkcionirati“ (ibid. 176). Najčešći principi na kojima se temelje terapijske zajednice (Rapoport prema Campling 2001:368; Rapoport i sur. prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174) su:

- 1. Zajedništvo.** Da bi se među štićenicima i osobljem stvorio osjećaj dijeljenja i pripadnosti, potrebni su direktna komunikacija i slobodna interakcija. Osjećaj privrženosti pomaže u prevladavanju agresivnosti i potiče promjenu disfunkcionalnog ponašanja, uz istodobno zadržavanje dovoljnog stupnja neovisnosti (ibid.).
- 2. Suočavanje s realnosti.** Štićenika terapijske zajednice mora se konstantno suočavati s vlastitom slikom i time kako ga percipiraju drugi štićenici (ibid.). „Samorefleksija i grupna refleksija važan su dio procesa promjene i liječenja te razvoja vještina, samoempatije i empatije prema drugima“ (Pearce i Pickard 2012:642).
- 3. Demokratizacija.** Svaki štićenik terapijske zajednice treba imati jednaku mogućnost sudjelovanja u njezinoj organizaciji (Rapoport prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174). Iako je pri odlučivanju važan svačiji glas, ne smiju se zaboraviti granice koje osiguravaju okvir za terapijski rad (Campling 2001:367-368). Također, pri donošenju odluka teži se konsenzusu (Rapoport prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174).
- 4. Permisivnost.** Štićeniku terapijske zajednice treba biti omogućeno slobodno izražavanje njegovih misli i osjećaja, bez negativnih posljedica (u pogledu kazne ili cenzure). Permisivnost je obično ograničena na verbalno izražavanje osjećaja, no potrebno je paziti da pri tome drugi štićenici ne budu emocionalno povrijeđeni te da se ne zanemare njihovi osjećaji (ibid.).

2.2. Religija (religioznost) i liječenje ovisnosti

Religija i religioznost fenomeni su koje je moguće definirati na različite načine. Ako je dovedemo u odnos s ljudskim zdravljem, religiju možemo definirati kao:

„sustav vjerovanja, praksi, značenja i obrazaca ponašanja koji pojedincu pružaju referentni okvir za nošenje s problemima ljudskog života, stvarajući time uvjete za njegovu integraciju u širi društveni okvir. Religija je time resurs koji čovjeku stoji na raspolaganju tijekom njegovog života i koji može imati učinke (pozitivne ili negativne) i na ljudsko zdravlje“ (Ančić 2016:28).

S druge strane, religioznost možemo shvatiti kao individualni aspekt religije, odnosno kao:

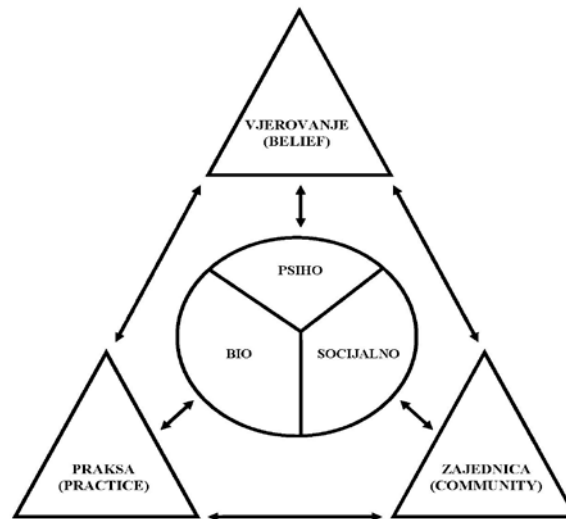
„subjektivni sustav značenja, vjerovanja, stavova, osjećaja i ponašanja orijentiran prema transcendentnom i svetom, koji utječe na ponašanje pojedinca/vjernika i u svjetovnom kontekstu. Radi se, dakle, o unutarnjim dispozicijama koje se manifestiraju bilo na verbalan, bilo na neverbalan način u ponašanju vjernika“ (Bahtijarević prema Ančić 2016:28).

Oslanjajući se na brojne autore, Carlo C. DiClemente (2013) ističe da je liječenje ovisnosti izrazito težak proces, ispunjen brojnim poteškoćama, u kojem važnu ulogu često imaju religija i religioznost, koji su pritom istovremeno rizik i sigurnosni faktor (ibid. 1260):

„Korištenje droga može biti potaknuto od strane prerestriktivnih religijskih regulacija, kao i sama potraga za religioznim prosvjedenjem. Religiozne vrijednosti poput oprosta, milosrdnog Boga, poniznosti i iskupljenja mogu poslužiti kao važni motivatori u ojačavanju angažmana u oporavku. Onda kada stres i borba s mentalnim zdravljem i ovisnosti iscrpljuju snagu samokontrole, tada religijske prakse poput pomnosti, meditacije i molitve mogu ponuditi predah i pružiti snagu za samoregulaciju. Religioznost, dakle, može poslužiti kao izvor snage, ali i kao motivacija za oporavak. Religija, kao kulturni vjerski sustav, zajednica vjernika i set religioznih praksi, pruža podršku u procesu promjene. Pojedincu koji bježi od ovisnosti, religijsko pripadanje može ponuditi alternativno okruženje, zajednicu podrške i pomoć važnih drugih, koji mu omogućuju da se oslobodi od ovisnosti i krene u oporavak. Oporavak ne podrazumijeva samo odsutnost korištenja štetnih supstanci, već i povratak cjelovitosti i zdravlju, a upravo religija i religioznost mogu poslužiti kao zamjena za ovisnost“ (ibid.).

S obzirom na to da je jedan od ciljeva ovog rada artikulirati religijski aspekt liječenja ovisnosti te propitati njegov (među)odnos s radom i grupnim razgovorima – praksama na

kojima Zajednica Cenacolo temelji svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program, osvrnut ću se na model koji ću kasnije modificirati. Loren Marks (prema Ančić 2016:50-51) formulirao je konceptualni model koji obuhvaća tri dimenzije religioznosti, prema istraživanjima, relevantne za zdravlje: vjerovanje, religijsku praksu i zajednicu (vidi Sliku 1). Te su dimenzije međusobno povezane i to tako da postoji veza između vjerovanja i prakse, vjerovanja i zajednice te prakse i zajednice:

Slika 1: Model odnosa religioznosti i zdravlja Lorena Marksa (prema Ančić 2016:50-51)

Kako prema Lorenu Marksu navodi Branko Ančić (2016), veza između vjerovanja i prakse važna je za *biološko zdravlje* jer su određena ponašanja, relevantna za zdravstveno stanje (na primjer rizično seksualno ponašanje i konzumacija alkohola i droge), pod utjecajem određenih vjerovanja. Veza između vjerovanja i zajednice važna je za *psihičko zdravlje*. Riječ je o vezi koja se očituje kada zajednica u trenucima stresa ili životnih gubitaka (poput gubitka voljenih osoba) pruža psihološku pomoć kroz socijalnu, emocionalnu, moralnu i ekonomsku podršku. Konačno, veza između prakse i zajednice važna je za *socijalno zdravlje* jer je zajednica (za Ančića vjerska, a u ovom radu terapijska) „specifična socijalna mreža koja se može razlikovati od drugih grupa time što pruža socijalnu podršku pojedincima“ (ibid. 50-51).

2.3. Resocijalizacija i reintegracija bivših ovisnika

Ovisnost ostavlja dugoročne štetne posljedice na pojedinca, njegovu obitelj, okolinu te društvo u cjelini. U borbi protiv ovisnosti, uz prevenciju i liječenje, važnu ulogu ima i

društvena reintegracija, odnosno resocijalizacija. Resocijalizacija, u najširem smislu, podrazumijeva svaki oblik društvenog uključivanja i afirmacije kroz različite aktivnosti iz područja sporta, kulture, rada i drugih društvenih aktivnosti (*Projekt resocijalizacije ovisnika o drogama...* 2007), odnosno:

„ponovno uključivanje ovisnika u mrežu zdravih socijalnih odnosa, s ciljem afirmiranja psihosocijalnih kapaciteta (bivšeg) ovisnika. Resocijalizacija je sredstvo, a često i pretpostavka uspješnog rehabilitiranja ovisnika u socijalno funkcionalnu i društveno korisnu osobu“ (Brlas 2011:100).

Ured za suzbijanje zlouporabe droga, koordinativno tijelo Vlade Republike Hrvatske, izradio je *Projekt resocijalizacije ovisnika o drogama koji su završili neki od programa rehabilitacije i odvikavanja od ovisnosti u terapijskoj zajednici ili zatvorskom sustavu, te ovisnika koji su u izvanbolničkom tretmanu i duže vrijeme stabilno održavaju apstinenciju i pridržavaju se propisanog načina liječenja*⁵ koji je usvojen 19. travnja 2007. godine. U *Projektu* se naglašava važnost pronalaženja zaposlenja i stručno osposobljavanje (bivših) ovisnika za određena zanimanja, da bi se što uspješnije afirmirali u društvu. Pored toga, neizostavni su obiteljska i društvena potpora, psihosocijalna pomoć (kroz informiranje i savjetovanje) te pomoć u rješavanju stambenog pitanja. Glavni je cilj *Projekta* sustavno i trajno rješavanje pitanja resocijalizacije nakon rehabilitacije. Pored toga, u *Projektu* se ističu i posebni ciljevi, poput poticanja zapošljavanja (bivših) ovisnika, dugoročnog planiranja individualnih programa i praćenja nakon završenog liječenja, analize, vrednovanja i unaprjeđivanja rada udruga koje djeluju na području resocijalizacije i poticanja osnivanja udruga za socijalnu potporu ovisnicima o opojnim drogama, školovanja stručnjaka i volontera za rad na području resocijalizacije, osmišljavanja programa izobrazbe i stručne prekvalifikacije na temelju relevantnih statističkih pokazatelja o stručnoj spremi ovisnika i njihovoj motiviranosti za doškolovanje te njihovo provođenje (*Projekt resocijalizacije ovisnika o drogama...* 2007).

Spomenuti *Projekt* važan je jer je ispunjenje ciljeva koji su njime zadani jedan od temeljnih zadataka koje Zajednica nastoji ostvariti preko svojih sestrinskih organizacija – Udruge S.I.D.R.O.⁶ i Zadruga Pontes Salutis⁷ (o kojima će biti riječi u nastavku rada), te uvjet za dobivanje sredstava od Ministarstva zdravstva i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

⁵ Dostupno na: www.drogeiovisnosti.gov.hr/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/publikacije/zastrucnjake/projekt-resocijalizacije-ovisnika-o-drogama/263).

⁶ S.I.D.R.O. stoji kao kratica za *sprječavanje, informiranje, djelovanje i resocijalizaciju ovisnika*.

3. OSNOVNE INFORMACIJE O ZAJEDNICI CENACOLO

Na početku ovog poglavlja želim naglasiti da sam, u izostanku njezine pokrivenosti u znanstvenoj literaturi, do informacija o Zajednici Cenacolo došao preko njezine mrežne stranice (www.comunitacenacolo.it/hr/), *Statuta* i kroz razgovor s duhovnikom Zajednice, don Ivanom Filipovićem. Budući da se radi o izvorima koji nisu potpuno neutralni, pojedini odlomci koji slijede sadržavat će i vrijednosne prosudbe.

Zajednica Cenacolo započela je s djelovanjem 16. srpnja 1983. godine u talijanskom gradiću Saluzzu. Utemeljila ju je časna sestra Elvira Petrozzi, poznatija kao Majka Elvira. Puni je naziv Zajednice Udruga Sveti Lovro – Zajednica Cenacolo. Majka Elvira Zajednici je nadjenula ime Cenacolo u spomen na trenutak silaska Duha Svetoga na Mariju i apostole okupljene na molitvi u prostoriji zvanoj *cenacolo* te preobraženje prestrašenih i obeshrabrenih apostola nakon Kristove smrti u hrabre i odvažne svjedoke Uskrsnuća.⁸ Majka Elvira osjetila je poziv za pomaganjem siromašnima u modernom svijetu, smatrajući pod time mlade, razočarane ljude koji žive u očaju i beznađu. Smatrala je da je „za one koji žive u tami' jedini spas Isus Krist, koji može liječiti i transformirati uništene živote te promijeniti očaj u nadu, tugu u radost, mržnju u oprost, a smrt u život“ (Cudmore 2012:187, bilj. 5).

Zajednica danas broji 61 bratovštinu u 18 zemalja svijeta. Sve bratovštine djeluju po temeljnoj vodilji koju je postavila Majka Elvira, no svaku od njih karakteriziraju specifičnosti koje ovise o kulturi, odnosno okolini u kojoj se bratovština nalazi te potrebama njezinih šticećenika. Zajednica svoje bratovštine otvara izvan grada, a oko njih se obično nalaze polja i vrtovi koje šticećenici obrađuju i privređuju hranu za sebe i životinje koje uzgajaju. Zavisno od podneblja, neke se bratovštine bave poljoprivredom, dok su druge više usmjerene na izradu ukrasnih predmeta koje mogu prodavati da bi privrjeđivale za svoje šticećenike.

Iako se Zajednicu Cenacolo najčešće spominje u kontekstu liječenja ovisnosti, ona *Statutom* nije ograničena isključivo na terapijsku ustanovu. Zajednica je zamišljena kao „škola života“ – njezin je cilj usmjeren otkrivanju osnovnih životnih vrijednosti, a ne samo odvikavanju od droge i drugih oblika ovisnosti (*Statut Udruge Sveti Lovro...* 2014). Kako je pisao fra Slavko Barbarić (1997), utemeljitelj Zajednice u Međugorju, cilj je Zajednice „socijalno i moralno

⁷ Pontes Salutis u prijevodu s latinskog znači *Mostovi spasa*.

⁸ Povučemo li analogiju u kršćanskoj retorici, kao što su apostoli bili prestrašeni i izgubljeni nakon Kristove smrti, tako se i danas mnogi mladi ljudi osjećaju neodlučnima, blaziranima, nezadovoljnima, alijeniranima i izgubljenima uslijed dominacije konzumerizma, globalizacije i pojave novih vrijednosti, a Zajednica je tu kako bi ih vratila na pravi put i pružila im hrabrosti za život.

pomagati mlade koji se nalaze u problemima, a posebno u problemima droge, te osvješćivati problematiku mladih u društvu“ (ibid. 119). Zbog toga u Zajednicu ulaze i oni koji nemaju problem s ovisnosti, već ih zanima i/ili privlači način života u Zajednici. Premda Zajednica za put koji slijedi uzima Isusa Krista, prihvaćanje vjere, konkretno kršćanstva, nije nužan uvjet za ulazak u Zajednicu.

Za Zajednicu Cenacolo karakteristično je to što svoj program temelji na neraskidivoj međuovisnosti molitve, rada i prijateljstva (grupnih razgovora). U Zajednici ne postoje liječnici, psiholozi, psihijatri ili bilo kakvo drugo stručno osoblje. Onim štíćenicima koji su u prošlosti imali problema s ovisnosti ne nudi se nikakav dodatni oblik zdravstvene skrbi, već su pozvani na put samoedukacije i duhovnog razvoja. Kada štíćenici Zajednice osjete potrebu za zdravstvenom skrbi ili medicinskim tretmanom, bilo prije pristupanja Zajednici ili tijekom boravka u njoj, koriste se usluge odgovarajućih bolničkih ustanova u sustavu javnog zdravstva. Zajednica ovisnicima uvjetuje sudjelovanje na nekoliko pripremnih kolokvija u centrima za razgovor. Svrha je ovih kolokvija priprema budućeg štíćenika za ulazak i upoznavanje sa stilom života u Zajednici, provjera njegove istinske želje za promjenom te provjera spremnosti za takav oblik liječenja. Prema riječima don Ivana, u usporedbi sa sličnim institucijama namijenjenim odvikavanju, Zajednica Cenacolo je najstroža – u Zajednici nisu dopuštena ublažavajuća sredstva, glazba, televizija, teretana, cigarete, telefon, internet pa čak ni redovna komunikacija s roditeljima, prijateljima i partnerima. Zajednica ne prihvaća osobe s ozbiljnim psihičkim problemima (poput shizofrenije i teških mentalnih smetnji) jer nije u mogućnosti pružiti medicinsku i specijalističku pomoć koja im je potrebna. Vrijeme boravka u Zajednici ovisi o potrebama svakog pojedinca te ga svatko određuje prema vlastitoj želji i u dogovoru s obitelji, no stav je Zajednice, temeljen na njezinu dosadašnjem radu i iskustvima (bivših) štíćenika, da je preduvjet uspješne rehabilitacije boravak od najmanje tri godine. Zajednica zbog metodoloških prepreka ne vodi statističke podatke o broju izliječenih ovisnika, no pretpostavka je da se njih trećina trajno odvikne od droge.

Ono po čemu je Zajednica Cenacolo također specifična u odnosu na druge terapijske zajednice jest Providnost. U Zajednici se Providnost doživljava kao „vidljivi znak Božje prisutnosti“, a podrazumijeva različite donacije koje Zajednica dobiva u obliku namirnica, alata i drugih potreština. Prema zamisli Majke Elvire, Zajednica ne prima nikakvu mjesečnu potporu iz državnog proračuna ili od javnih institucija, iako na to ima pravo. Zajednica ne traži naknadu ni od mladih, niti od njihovih roditelja – smještaj i boravak u Zajednici potpuno su besplatni. Don Ivan ističe da je razlog financiranja Zajednice isključivo iz Providnosti taj

da mladići i djevojke steknu povjerenje u Zajednicu koja se o njima brine bez dobivanja novčane naknade.

Zajednica Cenacolo u Hrvatskoj je aktivna od 1992. godine te broji ukupno osam bratovština – sedam muških (u Biogradu, Novigradu, Ugljanama, Šarengradu, Šišincu, Varaždinu i Vrbovcu) te jednu žensku (u Vrbovcu). Na mrežnoj stranici Zajednice može se pročitati da su na njezin razvoj na našim prostorima utjecali prijelaz iz komunističkog u demokratsko društvo⁹ te Domovinski rat tijekom i nakon kojeg su mnogi mladi ljudi izlaz iz problema tražili u drogi i drugim porocima. Također, valja istaknuti da Zajednica pri formiranju na ovim prostorima (1990-ih godina) nije naišla ni na kakav institucionalni otpor, a također su je odlično prihvatile i lokalne zajednice u kojima se nalaze bratovštine. Zajednica u svojem djelovanju nije zatvorena, već surađuje s brojnim institucijama, udrugama i lokalnim zajednicama.

⁹ Iako je Zajednica Cenacolo osnovana 1983. godine, njezino djelovanje u Hrvatskoj, odnosno bivšoj Jugoslaviji, do 1990-ih godina nije bilo moguće zbog svjetonazorskog jaza s tadašnjim komunističkim režimom. Josetta Žic Blažić (2000) ističe da su terapijske zajednice na našim prostorima prisutne još od 1950-ih godina, ali su do 1990-ih godina, odnosno do sloma komunizma, bile pod strogim nadzorom biomedicine (ibid. 141). Zajednice poput Cenacola, koje u svoj program uključuju religijske elemente, nisu bile dopuštene.

4. PROSTOR ISTRAŽIVANJA I KAZIVAČI

Uz literaturu, koja je pružila teorijski okvir radu, podatke za istraživanje crpio sam iz različitih izvora. Uz terensko istraživanje, koje je uključivalo odlaske u centralnu bratovštinu Zajednice Cenacolo u Vrbovcu te posjećivanje događanja koje je Zajednica organizirala u Zagrebu, to su bili stranica društvene mreže *Facebook*, službena mrežna stranica Zajednice te razgovori s kazivačima. Želim naglasiti da je u fokusu ovog rada centralna bratovština Zajednice Cenacolo u Hrvatskoj, ona u Vrbovcu, stoga sam u sklopu istraživanja nastojao razgovarati sa štíćenicima te bratovštine i pratiti događanja u njezinoj organizaciji. Istraživanje sam proveo višekratno, u vremenskom periodu od 14. studenoga 2015. do 7. lipnja 2017. godine.

4.1. Prostor istraživanja

Mrežna stranica Zajednice Cenacolo (www.comunitacenacolo.it/hr/) poslužila je kao polazišna točka mojeg istraživanja te je imala važnu ulogu u cijelom radu budući da je u literaturi dostupno vrlo malo informacija o samoj Zajednici. Zajednica ima i *Facebook* stranicu (www.facebook.com/Zajednica-Cenacolo-Hr-109082712465348/?_rdc=1&_rdr) na kojoj obavještava o svojim aktivnostima, objavljuje slike s događanja koja organizira te šalje poruke mira i savjete za život u skladu s kršćanskim naukom.

Centralnu bratovštinu Zajednice Cenacolo u Vrbovcu posjetio sam četiri puta, s ciljem upoznavanja sa Zajednicom i provođenja intervjua. Pored toga, posjetio sam još dvije lokacije u Zagrebu – Teatar Exit, u kojem je Zajednica organizirala predstavu i svjedočanstva štíćenika za srednjoškolce, te „žive jaslice“ ispred zagrebačke katedrale, koje Zajednica već 16 godina tamo postavlja u vrijeme oko Božića.

4.2. Kazivači

U istraživanje sam krenuo kontaktirajući dvoje poznanika – bivšeg štíćenika Zajednice Cenacolo i njegovu majku. No, nekoliko dana nakon toga, kontaktirala me tajnica Zajednice I. F.¹⁰ i predložila druge kazivače za koje je procijenila da su prikladniji za razgovor. I. F. je u

¹⁰ Budući da je tema, kao i društvena skupina kojom sam se bavio (trenutni i bivši ovisnici), vrlo osjetljiva, u skladu s etičkim standardima struke te u dogovoru s mentoricom i kazivačima, identitete kazivača u radu zaštititi ću tako što ću ih navoditi u inicijalima.

kasnijoj fazi istraživanja i osobno bila jedna od mojih kazivačica, a tijekom cijelog dvogodišnjeg istraživanja i svojevrsna koordinatorica koja me povezivala s kazivačima (kako sa štíćenicima koji su trenutno u Zajednici, tako i s onima koji su izašli iz Zajednice) te obavještavala o događanjima koja Zajednica organizira u Zagrebu i Vrbovcu. Budući da je tema kojom se bavim vrlo osjetljiva te da svi moji kazivači (izuzev I. F.) pripadaju osjetljivoj društvenoj skupini (trenutnim i bivšim ovisnicima), tijekom cijelog sam istraživanja uvažavao procjenu I. F. i don Ivana o tome tko je, prema njihovu mišljenju, prikladan i kvalificiran za razgovor sa mnom, a tko nije. Budući da Zajednica nastoji pomoći ljudima s različitim problemima, odnosno različitim oblicima ovisnosti koji su u fokusu ovog rada, pri odabiru kazivača nastojao sam obuhvatiti širok spektar ovisnosti i profila ljudi u Zajednici. Svoje sam kazivače stoga podijelio u tri skupine:¹¹

1. Prvu skupinu čine **trenutni štíćenici Zajednice**. S njima sam prvenstveno razgovarao o ulozi molitve, rada i grupnih razgovora u rehabilitaciji. Oni su: **A. H.** (ovisnik o kocki), **D. J.** (ovisnik o drogi), **I. D.** (ovisnik o drogi), **J. D.** (ovisnica o drogi) i **S. P.** (ovisnica o drogi).
2. Drugu skupinu čine **bivši štíćenici Zajednice**. S ciljem obuhvaćanja što šireg raspona iskustava, došao sam do onih kazivača koji su relativno nedavno izašli iz Zajednice, kao i do onih koji su vani već (puno) duže vrijeme. S njima sam prvenstveno razgovarao o iskustvima nakon izlaska iz Zajednice – u pogledu materijalne, kulturne i socijalne reintegracije, odnosno resocijalizacije. Oni su: **B. J.** (bivši ovisnik o kocki, iz Zajednice izašao prije 2 godine), **I. M.** (bivši ovisnik o drogi, iz Zajednice izašao prije 4 godine), **P. H.** (bivši ovisnik o drogi, iz Zajednice izašao prije 7 godina) i **Z. Ž.** (bivši ovisnik o drogi i alkoholu, iz Zajednice izašao prije 16 godina).
3. Treću skupinu čine osobe koje na određeni način **vode Zajednicu**. S njima sam prvenstveno razgovarao o tehničkim aspektima Zajednice te o metodama, praksama i događanjima preko kojih Zajednica Cenacolo svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program predstavlja široj javnosti. Oni su: **don Ivan Filipović** (duhovnik Zajednice i bivši ovisnik o drogi) i **I. F.** (tajnica Zajednice, predsjednica Udruge S.I.D.R.O. i zadrugarica Zadruga Pontes Salutis).

¹¹ Detaljnije informacije o kazivačima dostupne su u popisu kazivača na kraju rada.

5. PRIKAZ, KOMPARACIJA I INTERPRETACIJA PRIKUPLJENE GRAĐE

U ovom središnjem dijelu rada osvrnut ću se na ciljeve mojeg istraživanja te nastojati ponuditi odgovore na istraživačka pitanja koja sam postavio u uvodnom dijelu. To ću učiniti kombinacijom nekoliko pristupa: referiranjem na građu koju sam prikupio u literaturi i iz drugih relevantnih izvora, njezinom komparacijom s iskustvima trenutnih i bivših štíćenika, duhovnika i tajnice Zajednice Cenacolo te vlastitim promišljanjem i interpretacijom različitih perspektiva.

5.1. Zajednica Cenacolo – terapijska zajednica za liječenje ovisnosti?

Prvi je specifični cilj rada **utvrditi postoje li (i koji su to) u rehabilitacijsko-resocijalizacijskom programu Zajednice Cenacolo elementi konvencionalnih terapijskih zajednica za liječenje ovisnosti, na temelju kojih ju se može okarakterizirati kao terapijsku zajednicu.** Iako se Zajednicu najčešće spominje u tom kontekstu, ona *Statutom* nije definirana kao terapijska zajednica ili komuna za liječenje ovisnika, već je zamišljena kao „škola života“. Njezin je cilj „prikupljanje i pružanje humanitarne pomoći mladima i svima onima koji su izgubili samopouzdanje i traže iskreni smisao života temeljen na kršćanskim vrednotama te promicanje, razvoj i unaprjeđenje društvene solidarnosti“ (*Statut Udruge Sveti Lovro...* 2014). Budući da već sama ideja Zajednice Cenacolo na određeni način korespondira s temeljnim zadatkom terapijskih zajednica, a to je „pružanje sigurnog okvira u kojem štíćenici mogu istraživati intrapsihičke i interpersonalne probleme da bi pronašli konstruktivnije načine nošenja s njima“ (Campling 2001:368), zanimalo me mogu li se u programu Zajednice pronaći i drugi elementi konvencionalnih terapijskih zajednica.

S obzirom na kompleksnost i višedimenzionalnost Zajednice Cenacolo, koji su vidljivi iz njezina *Statuta*, u dva potpoglavlja koja slijede (o fazama i principima terapijskih zajednica, odnosno Zajednice Cenacolo) istaknuti ću samo one segmente njezina rada za koje, na temelju konzultirane literature, smatram da dijeli s konvencionalnim terapijskim zajednicama. Time ne impliciram da je Zajednica Cenacolo isključivo terapijska zajednica. Također, želim naglasiti da ću tome pristupiti isključivo iz perspektive trenutnih i bivših štíćenika Zajednice, jer smatram da njihova kazivanja najzornije prikazuju funkcioniranje Zajednice iznutra.

5.1.1. Faze liječenja u Zajednici Cenacolo

Program terapijskih zajednica podijeljen je u faze koje obuhvaćaju cjelokupni proces rada s ovisnicima – od prihvata s ulice, preko oporavka, do reintegracije u tokove društvenog života i radnog procesa. Ranije sam istaknuo četiri ključne faze terapijskih zajednica koje razlikuju David Kennard i Rex Haigh (prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:177), čije ću odrednice sada usporediti s građom prikupljenom u razgovoru s mojim kazivačima iz Zajednice Cenacolo.

Prva faza podrazumijeva **uključivanje** potencijalnog štićenika u terapijsku zajednicu, ali ne u pogledu fizičkog ulaska, već u pogledu informiranja i pripreme za ulazak u zajednicu. Uključivanje novih štićenika najčešće započinje preporukom poznanika. Tako je bilo i u slučaju mojih kazivača – svi su Zajednici pristupili na nečiji poticaj, no zanimljivo je da Zajednica Cenacolo nikome od njih nije bila prvi izbor pri samopomoći, već su ovisnost pokušali izliječiti drugim metodama. Ovo su neka od njihovih iskustava:

„Roditelji su me odveli do svećenika koji je stolovao u mojoj župi i on mi je rekao da zna za jednu zajednicu koja se zove Cenacolo. Nije znao ništa o njoj, ali je poznao puno momaka koji su se u njoj izliječili. Rekao mi je: 'Idi i probaj'. (...) Bilo je prije i drugih pokušaja – pokušavao sam i kod psihijataru, ma sve i svašta sam probao, no moram priznati da sam se po tim bolnicama još više navukao, više su mi odmogle, nego pomogle“ (D. J., 18. 11. 2015.);

„Za Cenacolo sam saznao davno budući da sam iz Širokog Brijega, a dolje [misli se na Međugorje] ima bratovština. Kada je festival mladih, čuješ dosta o tome. (...) Da je Cenacolo bio moj prvi odabir, i nije. Ujna mi je pričala da u Zagrebu ima jedna kuća za kockare u koju odeš na mjesec dana i budeš izliječen. Želiš sve odmah i sada... Tako sam i ja htio neku brzinsku rehabilitaciju, no (nasreću) nije bilo mjesta“ (A. H., 18. 11. 2015.).

Posebno je zanimljiv slučaj S. P., kojoj je bilo važno pronaći zajednicu u koju može ući s malenom kćerkom:

„Bilo mi je važno pronaći zajednicu u koju mogu ući majke s djecom, to je bio ključan razlog zašto sam se odlučila baš za Cenacolo. (...) Prvo sam pokušavala sama, pa psihijatrija, pa čak i neke klasične komune za odvikavanje, no ništa nije pomoglo. (...) Za Cenacolo sam saznala preko socijalne radnice, koja je ujedno bila i moja obiteljska prijateljica. Rekla mi je: 'Ono što tražiš [s jedne se strane misli na ozdravljenje, a s druge na mogućnost ulaska u terapijsku zajednicu s djetetom] pronaći ćeš u Cenacolu“ (S. P., 10. 5. 2017.).

Zatim slijedi druga faza – **faza procjene**. Zajednica Cenacolo jedna je od zajednica koje, prije odobravanja prihvata, uvjetuju prolazak detoksikacijskog programa u okviru bolnice. No, prije toga, kao i kod konvencionalnih terapijskih zajednica, obavljaju se preliminarni pripravnici susreti i kolokviji s potencijalnim štićenikom:

„Ulazak u Zajednicu vrši se preko kolokvija. Prije nego uđeš u Zajednicu moraš obaviti neke pripreme. Svake subote ideš na razgovore s dečkima koji su tamo već dvije-tri godine i oni te lagano uvode u taj život, oni ti govore kako to otprilike izgleda. (...) Prezentiraju ti to na jedan pozitivan način da se lakše uklopiš u tu priču“ (P. H., 18. 11. 2015.).

Ova faza najizazovnije je faza rehabilitacijskog procesa ovisnika, u kojoj potencijalni štićenik apstinencijom dokazuje svoju motiviranost za promjenu te se upoznaje s principima funkcioniranja Zajednice (Žic Blažić 2000:140). No, to nije nimalo lako, o čemu svjedoče i moji kazivači:

„Bilo mi je teško to sve prihvatiti. Zajednica je takva da od tebe traži da odmah odbaciš taj život koji si živio, da se odrekneš tih materijalnih stvari – mobitela, cigareta i ostalog“ (D. J., 18. 11. 2015.);

„Dodem u Zajednicu, dodijele mi momka [misli se na takozvanog 'andela čuvara'] koji će biti sa mnom. Taj momak dolazi iz štale, sjeda s nama za stol i smrdi, ono pravo. Ja u svoje babe kad sam trebao otići po jaja u kokošinjac su mi davali 10 maraka. Dodem tamo ono... Iskreno, da mi se sviđjelo, i nije mi se sviđjelo na prvu“ (A. H., 18. 11. 2015.).

Treća je faza, **faza liječenja** unutar same zajednice. U većini terapijskih zajednica liječenje najčešće traje dvije do tri godine (Žic Blažić 2000:140). Tako je i u slučaju Zajednice Cenacolo, čiji program, utemeljen na iskustvima bivših štićenika, pretpostavlja da su za uspješnu rehabilitaciju potrebne najmanje tri godine (neki od mojih kazivača u Zajednici su bili i mnogo duže). Dnevne aktivnosti unutar terapijskih zajednica mogu se razlikovati, no sve ih karakterizira strukturirani dnevni raspored koji traje od jutra do večeri, koji se ne sastoji samo od razgovora, već i od angažmana oko svakodnevnih dužnosti (pripreme objeda, pranja tanjura, čišćenja prostorija i ostalog) (ibid.). Dnevni raspored postoji i u Zajednici Cenacolo, iako u njemu, zbog karaktera Zajednice, prevladavaju religijski elementi. Dnevni raspored opisao mi je I. D.:

„Naš se dan odvija kroz molitvu, rad, igru i prijateljstvo. Probudimo se u 06 sati, pospremimo krevet i obavimo osobnu higijenu. Zatim slijedi zajednička molitva krunice te čitanje Evandjelja, koje svaki dan čita i komentira netko drugi. Svaka dva tjedna umjesto ovoga

imamo takozvanu *reviziju*, kada u malim grupama razgovaramo na način da svatko podijeli ono što proživljava, a od drugih dobije pomoć da se suoči s poteškoćama i raste u vjeri i ljubavi. Nakon toga doručujemo i idemo raditi. (...) Poslovi su raznovrsni i svakom je povjerena jedna zadaća, koja se periodično mijenja. U 12 sati se okupimo na ručku, nakon kojeg se malo družimo te oko 14 sati ponovno idemo raditi i pritom izmolimo drugu krunicu. Oko 18 sati slijedi treća krunica koja se obično moli šecući. Slijedi večera, vrijeme za igru i druženje i potom u 22 sata odlazak na počinak“ (I. D., 10. 5. 2017.).

Posljednja, četvrta faza, je **faza oporavka**. Iako nije uvijek bilo tako, danas terapijske zajednice tendiraju tome da bivšim štíćenicima pruže podršku tijekom procesa resocijalizacije i reintegracije, posebno kroz pomoć pri zapošljavanju (Kennard i Haigh prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:177). To je posebno važna i delikatna faza terapijskog procesa koje ću se dotaknuti u zasebnom poglavlju u nastavku rada. Ovdje ću samo spomenuti da Zajednica, prema riječima mojih kazivača, u štíćenicima razvija disciplinu i odgovornost koje preko Udruge S.I.D.R.O i Zadruga Pontes Salutis, sestrijskih organizacija Zajednice, kroz socijalno poduzetništvo imaju prilike primjenjivati u praksi:

„Zajednica me naučila odgovornosti u svakodnevnici – da ako nešto obećaš, to pokušaš i ispuniti. (...) Ovo [rad u Zadruzi Pontes Salutis] me drži blizu ljudima koje poznajem. Po mom mišljenju, to je jako bitan korak u resocijalizaciji – da budem blizu svega toga jer 5 godina biti u nekoj priči i onda naglo izaći...“ (B. J., 16. 5. 2017.);

„Prije Zajednice mi se nije dalo ništa raditi. Onda počneš gledati da radiš nešto korisno sebi i drugima. Kada izađeš van, trebaš zaraditi novac i to. Sada radim u toj Zadruzi [misli se na Zadruhu Pontes Salutis] i drago mi je što sam na neki način i dalje dio Zajednice“ (I. M., 7. 5. 2017.);

„Zajednica me učinila odgovornijim prema drugima, prema sebi, prema poslu. (...) Nikakvih problema nisam imao sa zapošljavanjem. Dapače, dobio sam nekakve beneficije od grada, nisam trebao plaćati školovanje“ (P. H., 18. 11. 2015.);

„Prvo sam radio u jednom skladištu za utovar i istovar kamiona. To je išlo preko Zajednice i grada [misli se na Grad Zagreb, odnosno na suradnju Zajednice Cenacolo s tijelima lokalne samouprave]. Radio sam to jedno godinu dana i onda sam dobio ponudu na novi posao gdje radim i danas, evo, već 15 godina“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.).

Nastavno na posljednja kazivanja, želim primijetiti da niti jedan bivši štíćenik Zajednice, s kojim sam razgovarao, nije imao problema s pronalaskom zaposlenja ili doškoloavanja nakon izlaska iz Zajednice. To ne iznenađuje, budući da je jedan od razloga zašto su mi ovi kazivači

preporučeni vjerojatno taj što su ostali u bliskom kontaktu sa Zajednicom. Zbog te činjenice ne mogu govoriti o onima koji nakon izlaska iz Zajednice nisu pronašli zaposlenje.

5.1.2. Principi Zajednice Cenacolo

Terapijske zajednice svoju unutarnju organizaciju temelje na određenim principima, koji moraju biti međusobno komplementarni (Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174). Iako svaka terapijska zajednica ima svoje principe, ovdje ću se osvrnuti na one koje autori (Rapoport prema Campling 2001:368; Rapoport prema Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174) ističu kao najčešće te vidjeti u kojoj se mjeri oni manifestiraju unutar Zajednice Cenacolo.

Kao što i sama riječ indicira, prvi i osnovni princip terapijskih zajednica je **zajedništvo**. (Terapijske) zajednice teže stvaranju inkluzivne okoline u kojoj su štićenici međusobno povezani osjećajem razumijevanja, povjerenja i solidarnosti (Tönnies 2012:17). Zajednica Cenacolo tome pridaje posebnu pažnju. Moji kazivači su mi istaknuli važnost grupnog sudjelovanja u svim aktivnostima – vrlo je važno da niti jedan štićenik nikada nije sam, prepušten samome sebi i lutajućim mislima, već da uvijek ima nekoga kraj sebe:

„Važno je da nikad nisi sam, da razgovaraš. Kada si sam, onda ti se počnu tamne misli motati po glavi“ (D. J., 18. 11. 2015.);

„Ideja je da se radi po dvoje-troje, da kroz priču pomažete jedni drugima. (...) U Zajednici nemamo neke psihijatre, psihologe... Mi smo samima sebi sve to. Kroz posao, razgovor i zajedništvo pomažemo jedni drugima“ (A. H., 18. 11. 2015.);

„Važno je imati nekoga tko te razumije, tko je tu. Onda polako, kada i ti sam počneš stasati, pomagati drugima, shvatiš da te to ispunjava“ (I. D., 10. 5. 2017.).

Na zajedništvo se nadovezuje drugi princip terapijskih zajednica, a to je **suočavanje s realnosti**. Osobi koja se liječi od ovisnosti i koja je nanijela puno štete sebi i bližnjima važno je znati kako ju percipira okolina – „samorefleksija i grupna refleksija važan su dio procesa promjene i razvoja empatije“ (Pearce i Pickard 2012:642). Iako ću ovaj princip detaljnije razmotriti u poglavlju o ulozi grupnih razgovora u liječenju ovisnosti, ovdje ću kazivanjem D. J. samo potvrditi njegovo postojanje unutar Zajednice Cenacolo:

„Svi smo mi [misli se na ostale štićenike] došli iz različitih priča, svatko ima nešto svoje. No, ono što nam je svima zajedničko je da smo prije Zajednice živjeli u iluziji i laži. (...) Droga je

bijeg od stvarnosti s kojom se nisi u stanju nositi, a laganje tada postane sastavni dio svakodnevice. Lažeš roditeljima, lažeš prijateljima, ma na kraju lažeš i samome sebi. (...) U Zajednici se živi u istini. To je jedna od temeljnih vrijednosti kojima nas uči Majka Elvira – molitva u istini, rad u istini, prijateljstvo u istini. Jako je važno da si iskren i da su drugi iskreni prema tebi, no trebaš se truditi da pritom ne povrijediš druge. S jedne strane, time što drugoga suočiš s tim kako ga vidiš pomažeš njemu, a s druge strane i ti rasteš jer moraš pronaći način da ga pritom ne povrijediš“ (D. J., 18. 11. 2015.).

Treći princip terapijskih zajednica je **demokratizacija**. Postojanje i važnost ovog principa unutar Zajednice Cenacolo potvrdili su A. H. i J. D. S obzirom na to da u Zajednici štićenici sve aktivnosti i probleme obavljaju i rješavaju grupno, važno je da postoji dijalog u donošenju odluka. Svi štićenici imaju pravo reći što misle, no ne smiju se zaboraviti granice koje osiguravaju siguran okvir za terapijski rad:

„Sve ide kroz razgovor i svačiji se glas treba čuti, čak i onda kada si u krivu. Kada si u krivu, drugi ti objasne zašto bi nešto trebalo napraviti ovako, a ne onako. (...) Nema isključivanja i šefovanja, sve ide kroz razgovor i dogovor“ (A. H., 18. 11. 2015.);

„Često, za vrijeme ručka, pričamo o tome što taj dan treba napraviti. Vrlo je važno da svi kažu što misle, a na nama je da slušamo jedni druge. Naravno, nekakve granice i pravila ipak postoje. Ne bih to čak nazvala granicama, više smjernice za kvalitetan život i rad“ (J. D., 10. 5. 2017.).

Na demokratizaciju se nadovezuje i četvrti princip terapijskih zajednica, a to je **permisivnost**. Kao što je ranije rekao D. J., štićenici mogu (ili čak moraju) slobodno izražavati svoje misli i osjećaje, no to trebaju činiti konstruktivno i prijateljski, pazeći da ne povrijede i ne zanemare osjećaje drugih štićenika. To potvrđuje i A. H.:

„Sve možeš reći i svi te slušaju. (...) Često momci koji tek dođu u Zajednicu znaju raditi probleme – ne slušaju, provociraju... Ali mi smo svi unutra kao jedna velika obitelj. Svjesni smo da je našoj braći teško i nastojimo im pomoći, nastojimo ih slušati jer znamo da smo i mi bili poput njih. (...) Kada prođeš to krizno razdoblje, onda se ipak očekuje od tebe da malo pripaziš što i kako pričaš“ (A. H., 18. 11. 2017.).

Na temelju iznesenog u prethodna dva potpoglavlja, zaključujem da se u radu Zajednice Cenacolo mogu pronaći brojni elementi konvencionalnih terapijskih zajednica. U pogledu faza, svi su moji kazivači istaknuli da su se u Zajednicu uključili na nečiji poticaj. Nadalje, kao i mnoge konvencionalne terapijske Zajednice, i Zajednica Cenacolo podrazumijeva fazu

procjene u kojoj (potencijalnom) štíćeniku omogućuje da se upozna s njezinim radom, a onima koji imaju problem s ovisnosti uvjetuje prethodno pohađanje detoksikacijskog programa u okviru bolnice. Zatim, faza liječenja unutar Zajednice Cenacolo, temeljem iskustava bivših štíćenika, traje najmanje tri godine, a također uključuje i strogo strukturirani dnevni raspored. Konačno, po završetku rehabilitacijskog programa, Zajednica nastoji pomoći bivšim štíćenicima u pronalasku zaposlenja tako što im nudi mogućnost rada u svojim sestrinskim organizacijama – Udruzi S.I.D.R.O. i Zadruzi Pontes Salutis, ili služi kao posrednik u komunikaciji s tijelima lokalne samouprave. U pogledu principa, Zajednica Cenacolo teži stvaranju osjećaja zajedništva među štíćenicima, tome da žive poput velike obitelji te da zajedno sudjeluju u svim aktivnostima. Nadalje, Zajednica štíćenike nastoji suočiti s realnosti, odnosno nastoji u njima razviti vrijednosti poput otvorenosti i iskrenosti. Na ovo se nadovezuju principi demokratizacije i permisivnosti – u Zajednici se uvažavaju glas i mišljenje svakog pojedinog štíćenika, a kada je netko u krivu, nastoji mu se objasniti u čemu griješi, pazeći da mu se pritom ne povrijede osjećaji.

S obzirom na izneseno, uz naglasak da su analizirani podaci isključivo iz perspektive trenutnih i bivših štíćenika, zaključujem da se u radu Zajednice Cenacolo uspješno ostvaruju sve faze i principi konvencionalnih terapijskih zajednica koji su sugerirani u literaturi, čime, ponavljam, nipošto ne impliciram da je ona isključivo terapijska zajednica. Štoviše, posjeduje brojne specifičnosti od kojih ću se nekih dotaknuti u poglavlju koje slijedi.

5.2. Molitva, rad i razgovor kao vid rehabilitacije u Zajednici Cenacolo

Drugi je specifični cilj rada **artikulirati religijski aspekt liječenja ovisnosti te propitati njegov (među)odnos s radom i grupnim razgovorima – praksama na kojima Zajednica Cenacolo temelji svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program.** Te su tri prakse (molitva, rad i grupni razgovori) specifičnosti rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa Zajednice Cenacolo, koje ju razlikuju od drugih zajednica za liječenje ovisnosti. Prvo ću svaku od tri spomenute prakse promotriti pojedinačno, nakon čega ću se osvrnuti na njihov (među)odnos koji je, kao što ćemo vidjeti, preduvjet za kvalitetno funkcioniranje svake od pojedinačnih praksi.

Imajući na umu osjetljivost teme kojom se bavim te uvažavajući iskustvenu specifičnost svakog mojeg kazivača, ponekad ću koristiti nešto opširnija kazivanja. Također, želim

naglasiti da ću razmatranju ovih praksi pristupiti iz perspektive trenutnih šticeenika i mrežne stranice Zajednice, a prostora ću dati i don Ivanu. Smatram da kazivanja trenutnih šticeenika Zajednice mogu zornije prikazati važnost i ulogu spomenutih praksi u liječenju ovisnosti, budući da ih oni „žive“ svaki dan, od kazivanja bivših šticeenika koji su već duže vrijeme izvan konteksta Zajednice, iako ne dovodim u pitanje i njihovu kvalificiranost za razgovor o ovoj temi. Zatim, budući da se na mrežnoj stranici Zajednice mogu pronaći detaljne informacije o važnosti svake od tri spomenute prakse, zanimalo me u kojoj je mjeri ono čime se Zajednica predstavlja javnosti doista prisutno i komplementarno s doživljajima onih (šticeenika) koji borave u samoj Zajednici. Konačno, smatram da don Ivan, kao bivši ovisnik i trenutni duhovnik Zajednice, može objektivno i kompetentno „zaokružiti“ prethodno spomenute perspektive.

5.2.1. Uloga molitve u liječenju ovisnosti

Budući da se temelji na kršćanskom nauku, Zajednica Cenacolo veliku važnost pridaje molitvi. Proces liječenja ovisnosti izrazito je težak i ispunjen brojnim poteškoćama, a ranije sam spomenuo Carla C. DiClementea (2013), koji smatra da religijske vrijednosti poput oprosta, poniznosti i iskupljenja mogu poslužiti kao važni motivacijski čimbenici u ojačavanju angažmana u oporavku:

„Religija, kao kulturni sustav, zajednica vjernika i set vjerovanja, praksi, vrijednosti i moralnih normi, pruža važnu podršku u procesu promjene. Pojedincu koji bježi od ovisnosti, religijsko pripadanje može ponuditi alternativno okruženje, koje mu omogućuje da se oslobodi od ovisnosti i krene u oporavak. Oporavak ne podrazumijeva samo odsutnost korištenja štetnih supstanci, već i povratak cjelovitosti i zdravlju, a upravo religija i religioznost mogu poslužiti kao zamjena za ovisnost“ (ibid.).

Važnost molitve u njihovim životima danas istaknuli su svi moji kazivači, no zanimljivo je da većina njih prije ulaska u Zajednicu nije imala niti približno takav stav prema vjeri:

„Vjera prije Zajednice? Veze s vezom nisam imao. Molitva kao molitva, to je meni bilo ono... Kakvo klanjanje, kakvo što“ (I. D., 10. 5. 2017.);

„Kod nas [u obitelji šticeenice] je sve to bilo nekako tradicionalno – kao vjera da, ali u nekom konkretnom obliku ne. Odlazili smo na misu, ali nikada nismo previše razgovarali o tome“ (J. D., 10. 5. 2017.);

„Svaki ovisnik koji dotakne dno ne vjeruje više ni u što – ni u sebe, ni u druge, ni u Boga. Kada sam tek došla ovdje, moj odnos prema vjeri nije bio nikakav“ (S. P., 10. 5. 2017.).

„Onda kada stres i borba s mentalnim zdravljem i ovisnosti iscrpljuju snagu samokontrole, tada religijske prakse poput meditacije i molitve mogu ponuditi predah i pružiti snagu za samoregulaciju“ (DiClemente 2013:1260). Budući da je molitva vrlo osobna stvar svakog pojedinca, ona može djelovati na različite načine. Tako je, na primjer, D. J. istaknuo da kroz molitvu pronalazi mir i strpljenje:

„Jednostavno sam se osjećao smirenim u kapeli. U početku nisam ni molio, nego bih jednostavno došao tu [misli se na kapelu] da se odmorim od svega. To mi je dalo snagu za ići dalje. S vremenom sam počeo uviđati vrijednost molitve i koliko je ona važna u životu. Pomogla mi je u strpljenju – kroz molitvu sam pronašao mir unutar sebe. Ne mogu zamisliti niti jedan dan da ne izmolim barem jedan *Oče naš*“ (D. J., 18. 11. 2015.).

Važno je naglasiti da molitva u Zajednici ne služi kao svrha samoj sebi. Svi konzultirani izvori naglašavaju njezinu konkretnost:

„Zajednica nastoji spojiti molitvu i život u konkretnosti. Ti kroz tu molitvu naučiš *stvarno*. Čitaš Evanđelje koje kaže da trebamo podnositi jedini druge, ljubiti jedni druge, praštati... Važno je koliko si sposoban oprostiti, propatiti za drugoga, prihvatiti drugoga takvim kakav je, prihvatiti samoga sebe“ (A. H., 18. 11. 2015.);

„U Zajednici je ta vjera na neki način živa. U svemu što radiš pronalaziš to Evanđelje koje je živo, koje nije samo molitva u kapeli. Upravo je ta konkretnost bila ono što mi je potrebno – da vjera nije nešto što lebdi u zraku“ (J. D., 10. 5. 2017.);

„[iznosim dio kazivanja Majke Elvire s mrežne stranice Zajednice] Započeli smo zajedno moliti jer sam željela da mladi dožive vjeru ne kao puku teoriju, već kao susret koji ti mijenja život, zbog čega se osjećaš dobro sa samim sobom i s drugima. Mladi mole na jednostavan i konkretan način. Često mi kažu: 'Kada molim, bolje se osjećam'. Tako je! Kada moliš, mijenjaš se, a da i ne opažaš. Ako si bio sklon ljutnji, polako postaješ sve smireniji. (...) Tko dobro moli, dobro živi! Molitva je hrana koja ti mijenja život i odgovor na tvoje najintimnije želje. O čudesnim učincima molitve razmišljam već godinama“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 6. 9. 2017.);

„Tvoja molitva postaje nešto vrlo konkretno – ona te dovede do susreta s Bogom. (...) Nema psihologa ili tablete koji će ti pomoći da priznaš nekome da si slagao, da si pogriješio. U tom ti kontekstu molitva, u kojoj si ti s Bogom, pomaže da se suočiš s istinom. Molitva je put u novi

život. (...) U Cenacolu nema doktora, psihologa ili psihijataru – molitva je instrument za promjenu“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

5.2.2. Uloga rada u liječenju ovisnosti

Rad je temeljna ljudska djelatnost. Čak i ondje gdje su radni uvjeti relativno neugodni, a zadaci dosadni i teški, rad je strukturirajući element u psihološkom smislu, a istu ulogu ima i u svakodnevnim aktivnostima. „Rad pomaže pri izgradnji osobnog identiteta, ostvarivanju društvenih kontakata i organizaciji“ (Giddens 2007:375). Terapijske su zajednice životne zajednice rezidencijalnog tipa, što znači da štićenici žive zajedno. To je snažna terapijska dimenzija, budući da zajedništvo života zahtijeva organiziranost, komunikaciju, red, disciplinu, međusobno poštovanje i sudjelovanje. U njima postoje dužnosti, odgovornosti i obveze, sukladno stupnju dinamike sazrijevanja (Žic Blažić 2000:140). Ulogu rada u rehabilitaciji opisao je D. J., istaknuvši da on, kao ni molitva, nije samome sebi svrha, već da pomaže u ostvarivanju discipline i komunikacije s drugima te u organizaciji „normalne“ svakodnevne:

„Traži se normalna disciplina. Mora se znati što se radi, a što se ne radi. (...) Mislim da je ta disciplina jako važna – da znaš da kada se ujutro probudiš da se trebaš pomoliti, da trebaš krenuti na posao, da trebaš zaraditi. Mislim da ti se u Zajednici treba osvijestiti to da se trebaš normalno probuditi, otići na posao, zaraditi, vratiti se kući, srediti neke poslove po kući. (...) Mislim da bez posla i discipline to ne bi funkcioniralo“ (D. J., 18. 11. 2015.).

Terapijske zajednice promoviraju prosocijalne vještine, one pružaju alate pomoću kojih osoba može uspješno promijeniti svoj socijalni realitet (Pearce i Pickard 2012:641). Promocija odgovornog djelovanja središnja je točka svakog psihoterapijskog modela koji cilja ne samo na stjecanje znanja i reflektivnoga kapaciteta, već i na promjenu ponašanja (ibid.). Promjena ponašanja ključna je za napredak, a ne samo oporavak. Preuzimanje odgovornosti zahtijeva kapacitet pojedinca da reflektivno razmišlja o vlastitom ponašanju, donosi odluke o tome da želi činiti stvari drugačije, oblikovati vlastite odluke i obvezati se na promjenu. Također, od pojedinca zahtijeva snažnu volju da ostane na putu promjene, unatoč iskušenjima koja ga žele povratiti starim navikama i ukorijenjenim ponašajnim obrascima (ibid.). Funkciju rada, ne samo u Zajednici, već i u životu, objasnio je don Ivan, naglasivši da on služi kao zamjena za ono što je čovjek sklon tražiti kroz ovisnost:

„Kada rad otkriješ kao dar, kada on nije samo u funkciji zarade, kada ti on daje satisfakciju, kada čovjek nešto počne i završi i kada dođeš do nekakvih rezultata... Nevjerojatno kakva je to satisfakcija i kako to ispunjava životne praznine koje ljudi ispunjavaju drogom, kockom ili igricama. Pravi, kreativan rad, čini život životom. (...) Kroz rad se razvijaju međuljudski odnosi. On pomaže da živiš za trenutak, da ne odlutaš u prošlost ili budućnost“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

Važnost i uloga rada unutar same Zajednice Cenacolo slikovito su opisani i na njezinoj mrežnoj stranici:

„Rad, kojim su protkani dani u Zajednici, temelj je unutarnje obnove. Prvi zanat koji mladi moraju naučiti jest živjeti. Radom obnavljaju svoju volju, nauče se odgovornosti. Ponovno stječu samopouzdanje, uviđaju da se mogu žrtvovati, truditi, biti dosljedni. Otkrivaju da vrijednost rada nije samo u onome što rade, već i tome kako to rade. Postaju duboko svjesni da je ručak pripremljen s ljubavlju puno ukusniji, da dobro obavljen posao veseli onoga koji radi i potiče one koji to vide. Uočavaju da dobro očišćena soba donosi spokoj duši i vedrinu srcu“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 6. 9. 2017.).

Različite zajednice imaju različite modalitete rada, no važno je da on vodi u pravcu oslobađanja osobnosti, nadilaženja osjećaja krivnje, poteškoća socijalizacije, nedostatka samopoštovanja i otpora prema promjenama. „Zadatak terapijskih zajednica je pružanje sigurnog okvira u kojem štíćenici mogu istraživati intrapsihičke i interpersonalne probleme te pronaći konstruktivne načine nošenja s njima“ (Campling 2001:368). Iskustvo svakodnevnog zajedničkog življenja i rada jednako je važno kao i sama formalna terapija, a struktura je takva da su oba tipa terapije blisko integrirana u iskustvu življenja i učenja (engl. *living-learning*) (ibid. 365). Rad i zajedništvo u Zajednici Cenacolo neraskidivo su povezani. To je potvrdio A. H.:

„Ideja je da se radi po dvoje-troje, da kroz priču pomažete jedni drugima. (...) U Zajednici nemaš neke psihijatre ili psihologe – mi smo samima sebi sve to. Kroz posao i kroz razgovor pomažemo jedni drugima. Što god da radiš u Zajednici, nikada to ne radiš sam“ (A. H., 18. 11. 2015.).

Na kraju je korisno spomenuti kroz koje se to konkretne aktivnosti rad manifestira u Zajednici Cenacolo, čije sam funkcije prethodno objasnio:

„Ja se bavim poljoprivredom i tako. (...) Dokumenti, organizacija, komunikacija, administracija, plaćanje računa... Ima tu puno posla“ (I. D., 10. 5. 2017.);

„Ja sam više umjetnička duša – bavim se keramikom i crtanjem. Iako sam u zadnje vrijeme više u simbiozi sa sudoperom i vešom. Imamo četvero djece, tako da ne znam kada sam zadnji put nešto crtala“ (J. D., 10. 5. 2017.);

„Radimo sve, sve što zahtijeva život u zajedništvu. Od čišćenja kuće, pranja, metenja. (...) Treba znati kuhati, spremati posteljinu, peglati, musti krave, praviti sir, (...) zemlja, traktori, sijanje, branje, pravljenje, građenje... Život!“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

5.2.3. Uloga grupnih razgovora u liječenju ovisnosti

Jedan od osnovnih principa terapijskih zajednica je poticanje štićenika na propitkivanje i interes o samima sebi i drugima. Sastanci terapijske zajednice važni su u uspostavljanju otvorene komunikacije u kojoj štićenici mogu provjeriti realitet određenih situacija, da bi se umanjila sumnjičavost i potaknulo izražavanje osjećaja (Štrkalj Ivezić i sur. 2014:176). Sastanci i razgovor stvaraju snažnu povezanost terapijske grupe te služe kao svojevrsno sredstvo podrške, pojačavajući time potrebu za pripadanjem te motivaciju za učenjem novih, odgovornih ponašanja (Campling 2001:368). Sastanci, odnosno razgovori, uz molitvu i rad predstavljaju treći temelj Zajednice Cenacolo.

Steve Pearce i Hanna Pickard (2012) govore o važnosti zajedništva: „Da bi se zadovoljio osjećaj pripadanja potreban je redovit socijalni kontakt, koji je stabilan kroz vrijeme, pozitivan i izražava zajedničku brigu“ (ibid. 637). Važnost komunikacije s drugim štićenicima potvrdili su i I. D. i D. J.:

„Kako sam išao naprijed, počeo sam shvaćati da me prijateljstvo i razgovori zapravo drže. Važno je imati nekoga tko te razumije, tko je tu. Onda polako, kada i ti sam počneš stasati, pomagati drugima, shvatiš da te to ispunjava. Osjetiš se korisnim, da radiš nešto dobro i da te to izgrađuje“ (I. D., 10. 5. 2017.);

„U Zajednici smo svi isti. Pokušavamo pomoći jedni drugima, a ako ne možemo, pošaljemo te nekome tko može. Trebaš se osloboditi da bi ti drugi mogli pomoći. Ne možeš tjerati nekoga da se otvori. Sve treba ići polako, trebaš se pomoliti i postaviti“ (D. J., 18. 11. 2015.).

Don Ivan naglasio je važnost dijaloga i objasnio da u Zajednici postoje dva temeljna oblika razgovora, čija je funkcija istovremeno pomaganje štićeniku, ali i održavanje zajedništva same Zajednice:

„Važno je da postoje dijalog i razgovor. (...) Svakih 15 dana imamo *reviziju* života. Nađemo se i netko kaže što je živio zadnjih 15 dana. Onda mi, koji ga poznajemo, njemu kažemo kako mi njega vidimo. To se sve radi prijateljski, da ga ne povrijedimo. Drugi je oblik razgovora *kondivizija*. Ona se odvija svaki dan. U kapeli ustaneš pred svima i povjeriš se, kažeš koja su tvoja promišljanja o životu. Ovdje je važno da ne pričaš ono što drugi vide, već ono što je unutar tebe, što se ne vidi“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

Revizija i kondivizija opisani su i na mrežnoj stranici Zajednice:

„(...) Potom slijedi trenutak susreta s Gospodinom: zajednička molitva krunice, povjeravanje dana Gospi te čitanje Božje riječi, koju svakog dana pročita i prokomentira drugi momak [ovaj se oblik razgovora naziva *kondivizija*]. (...) Svaka dva tjedna imamo trenutak kada se susretnemo i razgovaramo u malim grupama, pri čemu svatko podijeli u istini ono što proživljava, svoja svjetla i sjene te dobije od braće potrebnu pomoć da se suoči s poteškoćama i raste u vjeri i u ljubavi [ovaj se oblik razgovora naziva *revizija*]“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 6. 9. 2017.).

5.2.4. (Među)odnos molitve, rada i grupnih razgovora u Zajednici Cenacolo

Sladana Štrkalj Ivezić i sur. (2014) ističu da „kako bi terapijska zajednica djelovala kao terapijska metoda, svi dijelovi koji je sačinjavaju moraju međusobno dobro funkcionirati“ (ibid. 176). Analizirajući mrežnu stranicu i razgovarajući s kazivačima, zaključio sam da je to važno i u Zajednici Cenacolo – upravo je međuodnos molitve, rada i razgovora to što uvjetuje kvalitetan terapijski učinak:

„To su tri temelja Zajednice – molitva, posao, razgovor. Kao tronožac – jedno bez drugoga ne ide“ (A. H., 18. 11. 2015.);

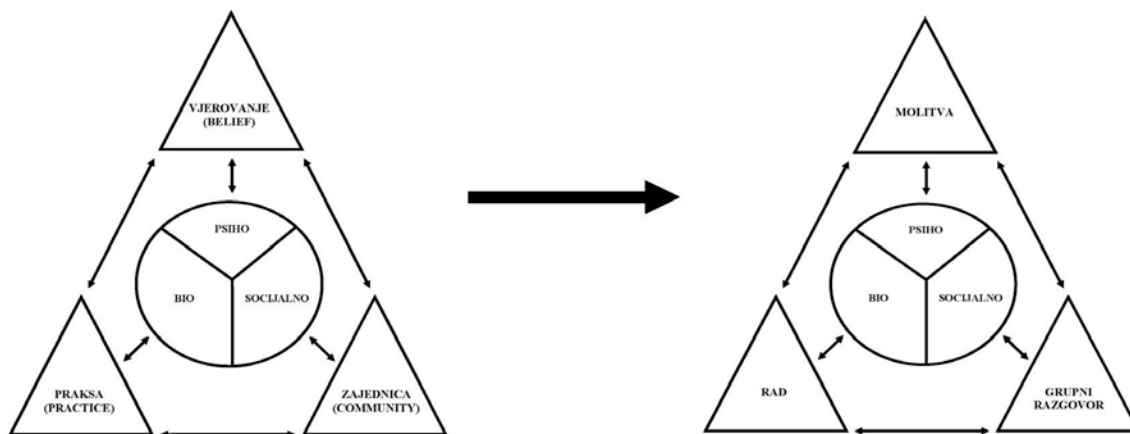
„Sve je to povezano – kada bi nešto od toga troje falilo, to više ne bi bilo to“ (S. P., 10. 5. 2017.);

„Rad je provjera kvalitete vlastite molitve, koja se zaodijeva u radnu odjeću i ide služiti. Tko dobro moli, dobro radi – tko dobro radi, dobro moli! A najljepše je raditi zajedno s drugima jer zajednički trud povezuje, zajednička žrtva stvara čvrsta prijateljstva i donosi radost“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 6. 9. 2017.);

„To sve ide zajedno. Kada to sve ukomponiraš, to je onda zdravlje, to je dobar put u novi život. (...) Molitva, rad i razgovor vode ka zajedništvu. (...) Probali smo mi svakakve

kombinacije – ne moliti, ne raditi, ali ništa ne pali osim kombinacije koju nam je preporučila Majka Elvira“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

U teorijsko-konceptualnom dijelu rada spomenuo sam model odnosa religioznosti i zdravlja Lorena Marksa (prema Ančić 2016:50-51). Sada ću se ponovno osvrnuti na taj model i prilagoditi ga vlastitim nalazima. Naime, smatram da je međuodnos vjerovanja i prakse, vjerovanja i zajednice te prakse i zajednice, kako ga je pretpostavio Loren Marks, analogan međuodnosu molitve i rada, molitve i grupnih razgovora te rada i grupnih razgovora (vidi Sliku 2) čiju sam važnost prethodno istaknuo. Iz toga proizlaze i njihovi učinci na *biološko*, *psihičko* i *socijalno zdravlje* ovisnika – veza između molitve i rada pozitivno djeluje na *biološko*, veza između molitve i grupnih razgovora na *psihičko*, a veza između rada i grupnih razgovora na *socijalno zdravlje* osobe koja se liječi od ovisnosti.

Slika 2: Lijevo: model odnosa religioznosti i zdravlja Lorena Marksa (prema Ančić 2016:50-51); desno: model Lorena Marksa primijenjen na prakse Zajednice Cenacolo

U prethodna tri potpoglavlja prikazao sam, iz različitih perspektiva, važnost praksi koje predstavljaju specifičnost rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa Zajednice Cenacolo. Važnost molitve u liječenju ovisnosti sadržana je u tome što štíćenicima osigurava mir, razvija njihovo strpljenje i pruža snagu za samoregulaciju. Rad, kao temeljna ljudska djelatnost, služi kao strukturirajući element svakodnevnog života, a pored toga razvija osjećaj odgovornosti i pozitivno djeluje na samopouzdanje štíćenika. Grupni razgovori potiču izražavanje osjećaja i pružaju štíćenicima uvid u to kako ih vide drugi. No, važno je istaknuti da preduvjet uspješne rehabilitacije leži u međuodnosu i kvalitetnom funkcioniranju svih triju

praksi, što onda ima pozitivan učinak na biološko, psihičko i socijalno zdravlje osobe koja se liječi od ovisnosti.

5.3. Resocijalizacijsko-reintegracijski program Zajednice Cenacolo

Treći je specifični cilj rada **utvrditi odrednice resocijalizacijsko-reintegracijskog programa Zajednice Cenacolo te istražiti iskustva bivših štićenika Zajednice vezana za njihov proces resocijalizacije i reintegracije u društvenu i radnu sredinu.** Ovisnost ostavlja dugoročne štetne posljedice po pojedinca, njegovu obitelj, okolinu te društvo u cjelini. U borbi protiv ovisnosti, uz prevenciju i liječenje, važnu i neizostavnu ulogu ima i društvena reintegracija, odnosno resocijalizacija. Nakon što predstavim projekt kojim preko Zadruga Pontes Salutis djeluje na području resocijalizacije i reintegracije bivših ovisnika, osvrnut ću se na iskustva četvorice bivših štićenika Zajednice Cenacolo koji su u njemu sudjelovali.

Želim naglasiti da ću razmatranju resocijalizacijsko-reintegracijskog programa Zajednice Cenacolo pristupiti iz perspektive bivših štićenika, jer smatram da oni, budući da su se osobno suočili sa svim izazovima resocijalizacije i reintegracije u društvenu i radnu sredinu, mogu najzornije opisati taj proces. Iako sam u ovu raspravu namjeravao uključiti i don Ivana, on je procijenio da su I. F., kao predsjednica Udruge S.I.D.R.O., i zadrugarica Zadruga Pontes Salutis kvalificiranije za razgovor o ovoj temi. Također, osvrnut ću se i na cilj djelovanja Zadruga definiran njezinim *Statutom*.

5.3.1. Projekt resocijalizacije i reintegracije bivših ovisnika

Uspješnost programa rehabilitacije pridonosi kvaliteti socijalne reintegracije, stoga Zajednica Cenacolo, u suradnji s Udrugom S.I.D.R.O.¹² i Zadrugom Pontes Salutis, djeluje i na području resocijalizacije. Zadruga kroz socijalno poduzetništvo pomaže u smanjivanju nezaposlenosti marginalnih društvenih skupina, ali i pružanju drugih oblika pomoći da bi bivši ovisnici ostvarili svoja prava. Cilj je Zadruga:

¹² Iako se resocijalizacijsko-reintegracijski program Zajednice Cenacolo očituje i kroz rad Udruge S.I.D.R.O., o njoj ću detaljnije pisati u nastavku rada budući da su aktivnosti koje organizira više okrenute prevenciji ovisnosti.

„pomagati socijalno ugroženim društvenim skupinama u osiguravanju uvjeta za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kroz udruženo poslovno djelovanje, zapošljavanje ili druge oblike suradnje, promicati pojedinačne i zajedničke socijalne, humanitarne, ekonomske, obrazovne i kulturne interese svojih članova, osobito u dijelu rješavanja općeg društvenog problema resocijalizacije društvenih skupina te pružati socijalne i edukativne djelatnosti s ciljem promocije humanosti i socijalne integracije građana“ (*Statut Zadruga Pontes Salutis* 2014).

S ciljem socijalnog uključivanja mladih koji su završili rehabilitacijski program Zajednice Cenacolo, 2012. godine pokrenut je projekt pod nazivom *Odluči se za život*, koji je 2015. godine preimenovan u *Mostovi u bolji život* te je pod ingerencijom Zadruga Pontes Salutis. Ciljeve tog *Projekta* približila je I. F.:

„Cilj je *Projekta* educirati korisnike o načinima organizacije i provođenju djelatnosti koje bi mogli provoditi u pravnim subjektima, putem kojih će ostvariti moguće zaposlenje kao krajnji cilj. Također, naglasak je na stjecanju radnih navika i discipline, upoznavanju radnog procesa, sjecanju novih znanja i vještina na području keramičarske proizvodnje, uzgoju povrća i ljekovitog bilja, obradi drvnog ogrijeva i šumskih površina i ostalom. (...) U sklopu *Projekta* provode se aktivnosti podizanja svijesti javnosti s ciljem smanjivanja diskriminacije populacije bivših ovisnika na tržištu rada. (...) Provode se aktivnosti stvaranja i razvijanja socijalne mreže, kroz koju se ostvaruje suradnja s poduzećima, udrugama i institucijama koje provode aktivnosti socijalnog poduzetništva. Kroz socijalnu mrežu Zajednica je od 2012. do 2016. godine osigurala zaposlenje za 27 bivših ovisnika, pri čemu treba računati da u program resocijalizacije godišnje prosječno ulazi 6 osoba“ (I. F., 19. 5. 2017.).

Kao što možemo vidjeti, u sklopu *Projekta* provode se različite aktivnosti, od edukacije bivših ovisnika, do podizanja svijesti javnosti i smanjenja diskriminacije prema bivšim ovisnicima. Također, iz onoga što je rekla I. F., može se zaključiti da su gotovo svi bivši ovisnici uključeni u *Projekt* pronašli zaposlenje.

5.3.2. Iskustva bivših štićenika Zajednice Cenacolo

O iskustvima bivših štićenika Zajednice Cenacolo nakon izlaska iz rehabilitacijskog programa, razgovarao sam s četvoricom njih. Da bih obuhvatio što širi raspon iskustava, na preporuku I. F., konzultirao sam kazivače koji su iz Zajednice izašli prije 2, 4, 7 i 16 godina. Iako je fond pitanja i potpitanja bio širok, pokušat ću ih sažeti u nekoliko cjelina.

Bivši ovisnici često imaju poteškoća s reintegracijom u društvenu i radnu sredinu. To je posljedica niza razloga, a jedan od najčešćih je negativno javno mišljenje o (bivšim) ovisnicima, odnosno društvena stigma. Iako moji kazivači nisu imali izraženija negativna iskustva u tom pogledu, kod svih je prisutna svijest o tome da su na određeni način drugačiji i ne znaju kako će drugi reagirati nakon što saznaju za njihovu ovisničku prošlost:

„Osjećaš se drugačije, da odskakeš od drugih. Neki put ti čak i nije ugodno u nekim društvima. Nikada ti nije ugodno to spomenuti [misli se na boravak u terapijskoj zajednici za liječenje ovisnosti] jer ne možeš znati kako će drugi to prihvatiti“ (P. H., 18. 11. 2015.);

„Bio je jednom problem kada sam bio s djevojkom. Nakon jedno tri puta što smo se našli, upoznali, rekla mi je da nije spremna to prihvatiti [misli se na boravak B. J. u Zajednici]“ (B. J., 16. 5. 2017.);

„Uvijek si opterećen time kako će ljudi reagirati, to nikada ne možeš znati. Nakon izlaska iz Zajednice trudio sam se kretati se u krugovima gdje me ljudi neće osuđivati“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.).

Jedan od najčešćih problema bivših ovisnika tiče se (ne)pronaska zaposlenja i poslodavaca koji, zbog stereotipne slike stvorene u javnosti, nisu skloni zapošljavanju liječenih ovisnika. Pronalazak zaposlenja i stručno osposobljavanje bivših ovisnika jedne su od temeljnih odrednica ranije spomenutog *Projekta resocijalizacije ovisnika o drogama...* (2007). Nitko od mojih kazivača nije imao problem s pronalaskom zaposlenja nakon izlaska iz Zajednice, no valja primijetiti da su imali veliku podršku Zajednice, odnosno Zadruga Pontes Salutis, što pokazuje da ona uspješno ostvaruje ciljeve koje si je zadala *Statutom*:

„Ja sam izašao [iz Zajednice Cenacolo] s ciljem da radim u Zadruzi. Don Ivan mi je rekao da me čeka posao ako to želim. Tako da nisam razmišljao ni o kakvom drugom poslu“ (B. J., 16. 5. 2017.);

„Prepreke nisam imao, ali sam imao apsolutnu pomoć i potporu Zajednice. (...) Prvo sam radio u jednom skladištu za utovar i istovar kamiona. Radio sam to jedno godinu dana i onda sam dobio ponudu na novi posao gdje radim i danas, evo, već 15 godina. (...) Sada radim kao uredski administrator“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.);

„Prvo sam radio na baušteli, nakon toga sam prodavao nekakve čestitke po cesti, a onda sam prodavao nekakve suvenire na štandu. To je išlo preko I. F. [zadruge Zadruga Pontes Salutis]. Zatim sam odradio praksu za kuhara u jednom restoranu, a danas, evo, radim u Zadruzi“ (I. M., 7. 5. 2017.).

Oni kazivači koji su u određenom trenutku radili izvan Zadruge, govore o pozitivnim iskustvima s poslodavcima:

„Nisu me gledali ispod oka, nisu imali nekih problema s time. Nisu mi govorili ono: 'Gdje si bio, što si radio?'“ (I. M., 7. 5. 2017.);

„Poslodavac je bio upoznat i reagirao je fenomenalno, što me iznenadilo. Čak me jednom prilikom došao pitati za pomoć jer je njegov ujak imao problema s alkoholom“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.).

Trojica mojih kazivača također su završila programe prekvalifikacije – I. M. uz potporu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, B. J. uz potporu Zadruga Pontes Salutis, a Z. Ž. o vlastitom trošku:

„Ja sam prije Zajednice imao završen jedan razred za kuhara. Nakon izlaska sam išao na Pučko otvoreno učilište i završio još dvije godine za kuhara, a četvrtu sam godinu završio za nutricionista. (...) Država mi je platila to doškolovanje“ (I. M., 7. 5. 2017.);

„Trenutno studiram grafički dizajn na Otvorenom učilištu Algebra. To mi puno pomaže u Zadruzi. Jedan od ključnih razloga zašto sam išao studirati bio je da prenesem neka nova znanja Zadruzi. Zadruga mi plaća taj studij tako da nisam koristio nikakve državne mjere“ (B. J., 16. 5. 2017.);

„U Splitu sam završio strojarsko-tehničku školu, a to je u Zagrebu neprimjenjivo. Prekvalificirao sam se u grafičkoj školi. To mi je dugoročno osiguralo i promaknuće. Također sam položio i stručni ispit za arhivara što radim već skoro 10 godina“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.).

Prekid dugotrajnog boravka u zaštićenoj i izoliranoj sredini često može rezultirati svojevrsnim (kulturnim) „šokom“, koji je posebno zanimljiv fenomen iz kulturnoantropološke perspektive. Svi moji kazivači doživjeli su „kulturni šok“, a neka od njihovih iskustava vrlo su slikovita:

„Svima nam je bio šok [misli se na izlazak iz Zajednice]. U Zajednici slušaš cvrkut ptica, a ovdje [izvan Zajednice] ne znam kad sam zadnji put čuo pticu. (...) Vani je puno brži ritam života“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.);

„Ono što mi je bilo jako čudno je bio dnevni ritam. Recimo, otišao sam k roditeljima na more na odmor, dizao se u 05 sati i ne radio ništa – samo sam gledao kroz prozor. Mislio sam, ako se dignem oko 08-09 sati, da će mi propasti cijeli dan“ (B. J., 16. 5. 2017.).

Za kraj bih kao važno istaknuo da svi moji kazivači u većem ili manjem intenzitetu i dalje sudjeluju u radu Zajednice – neki svakodnevno u okviru Zadruga, a neki po potrebi:

„Na primjer, ovako sada tu pomažem oko predstave [misli se na predstavu koju su štíćenici održali u Teatru Exit u sklopu projekta *Iz tame u svjetlo*, o kojem će biti riječi nešto kasnije]. Radim što god treba. Čvrsto sam povezan sa Zajednicom“ (P. H., 18. 11. 2015.);

„Išao sam nedavno snimati taj godišnji susret [misli se na godišnji susret Zajednice Cenacolo] u Vrbovec i tako“ (I. M. 7. 5. 2017.);

„Mi smo uvijek dio Zajednice, dio te priče. Mi smo najveći svjedoci vanjskom svijetu. Kada god treba s nekime popričati, dati nekakav savjet, ja sam tu. Evo, nakon 16 godina što sam formalno izašao van“ (Z. Ž., 7. 6. 2017.).

Pored toga što se stavljaju na raspolaganje i razgovorom pomažu drugima, ostanak u kontaktu sa Zajednicom važan je i za same bivše štíćenike o čemu svjedoči B. J.:

„Ovo [rad u Zadruzi] me drži blizu ljudima koje poznajem. Po mom mišljenju, to je jako bitan korak u resocijalizaciji – da budem blizu svega toga, jer 5 godina biti u nekoj priči i onda naglo izaći...“ (B. J., 16. 5. 2017.).

Na temelju svega iznesenog, a posebno podataka o zaposlenima koje je iznijela I. F., zaključujem da Zajednica Cenacolo, preko Zadruga Pontes Salutis i projekta *Mostovi u bolji život*, vrlo uspješno djeluje na području resocijalizacije i reintegracije bivših ovisnika u društvenu i radnu sredinu. Svojim djelovanjem Zadruga ostvaruje ciljeve koje si je zadala *Statutom*, o čemu svjedoče i brojna pozitivna iskustva bivših štíćenika Zajednice. Također, važno je napomenuti da, barem u slučaju mojih kazivača, bivši štíćenici i nakon izlaska ostaju „jednom nogom u Zajednici“, što je važno za razvoj i funkcioniranje njih osobno, ali i same Zajednice.

5.4. Kako se Zajednica Cenacolo predstavlja javnosti?

Četvrti je specifični cilj rada **analizirati diskurs kojim Zajednica Cenacolo svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program predstavlja široj javnosti**. S obzirom na to kako je postavljen ovaj cilj, jasno je da ću se morati referirati na pojedine sadržaje koji nisu usko vezani za djelovanje bratovštine u Vrbovcu, koja je do sada bila u fokusu rada (iako su sva događanja na kojima sam osobno sudjelovao održana na toj lokaciji ili u Zagrebu). Analizom diskursa, ali i osobnim sudjelovanjem u događanjima koje organizira, želio sam istražiti kako Zajednica Cenacolo istupa u javni prostor, ali i kako organizacija takvih događanja oblikuje samu Zajednicu.

Želim napomenuti da sam građu, o kojoj će u narednim potpoglavljima biti riječi, u najvećoj mjeri prikupio kroz razgovor s tajnicom Zajednice I. F. te vlastitim sudjelovanjem u nekoliko događanja u organizaciji Zajednice, dok je analiza diskursa *Facebook* i službene mrežne stranice te propagandnih letaka Zajednice napravljena u svrhu utvrđivanja tvorbe značenja koja se vežu za Zajednicu.

5.4.1. Elektronički mediji

Zajednica Cenacolo ima svoju mrežnu stranicu (www.comunitacenacolo.it/hr/) na kojoj su po rubrikama pregledno iznesene osnovne informacije o Zajednici, njezina povijest, misija, struktura te temelji na kojima gradi svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program (vidi Sliku 3).

Slika 3: Naslovnica hrvatske mrežne stranice Zajednice Cenacolo

Izvor: hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo

Na mrežnoj stranici mogu se pronaći mnoge informacije o Zajednici koje sam do sada predstavio kroz kazivanja i službene dokumente, a stranica kao takva pruža uvid u složenost i višestrukost značenja koja se pridaju Zajednici i njezinu programu:¹³

¹³ U kazivanju koje slijedi, kao i u svim narednim kazivanjima koja će biti podvrgnuta analizi diskursa, istaknuti one elemente za koje smatram da najviše doprinose tvorbi značenja.

„Zajednica ne želi biti samo mjesto oporavka i socijalne skrbi, već **'škola života'**, jedna **velika obitelj** gdje se prihvaćena osoba osjeća kao kod kuće. (...) Putovi kojima mladi dolaze u Zajednicu različiti su, no svi su označeni patnjom i križem, a težak križ koji mnogi mladi nose u sebi nije samo ovisnost o drogi, već **prije svega nesposobnost da vole sebe i svoj život**. (...) Zajednica nudi put oporavka usmjeren ka otkrivanju **pravog smisla života, njegovanjem ljudskih, društvenih, moralnih i duhovnih vrijednosti**. Onima koji su u prošlosti imali problem s ovisnosti ne nudi se nikakav dodatni oblik zdravstvene skrbi, već su **pozvani na put samoedukacije i duhovnog razvoja**. Put u Zajednici nije utemeljen na farmakološkoj ili psihoterapiji, već se odvija u realnim situacijama, kroz promjenu navika i ponašanja i **duhovnu izgradnju**, sve u kontekstu **zajedničkog života**. Vjerujemo da lijekovi pomažu fizičkom zdravlju, ali smo također uvjereni da niti jedna tableta ne daruje **radost življenja** niti smisao životu. **Ranjenom čovjeku treba pomoći da otkrije ljepotu života kao Božjeg dara**, da bi potom taj život proveo čineći dobro“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 8. 9. 2017.).

Budući da Zajednica svoj program temelji na kršćanskom učenju, vidimo da se mrežnom stranicom posjetiteljima obraća diskursom čiji je referentni okvir kršćanski nauk, ali je pritom vrlo inkluzivna – predstavlja se kao „škola života“ i obraća svima onima koji su „ranjeni“, unesrećeni i izgubljeni, neovisno o njihovu religijskom uvjerenju i razlozima koji su ih doveli do nje. Također, možemo vidjeti da Zajednica poseban naglasak stavlja na vrijednosti poput zajedništva i duhovnog razvoja, čije sam uloge i važnost u liječenju ovisnosti raspravio u ranijim poglavljima.

Na mrežnoj stranici posebno se ističe važnost molitve, rada i razgovora (prijateljstva) u liječenju ovisnosti, odnosno oporavku, kao i već nekoliko puta spomenuta važnost njihova međuođnosa:

„Besplatno prihvaćanje, red, bratska podjela, **pravo prijateljstvo, molitva i rad, temelji su na kojima mladi ponovno otkrivaju zajedništvo**, poštovanje, red, nadu, dostojanstvo, mir i radost življenja. (...) Rad u Zajednici nije samome sebi svrha, **on je sredstvo unutarnje obnove, mjesto dijaloga i rasta u poniznosti**, mjesto otkrivanja vlastitih darova. Rad je provjera kvalitete vlastite molitve, koja se zaodijeva u radnu odjeću i ide služiti. (...) **Tko dobro moli, dobro radi – tko dobro radi, dobro moli! A najljepše je raditi zajedno s drugima jer zajednički trud povezuje**, zajednička žrtva stvara čvrsta prijateljstva i donosi radost i ozdravljenje“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 8. 9. 2017.).

Kao što vidimo, na mrežnoj stranici eksplicitno su navedene tri specifičnosti rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa Zajednice Cenacolo, kao i njihove funkcije u procesu liječenja ovisnosti za koje je važno da se ostvaruju kroz međuodnos. Također, valja primijetiti da to predstavljanje nije odrađeno formalno i tehnički, već vrlo slikovito – molitva, rad i prijateljstvo (razgovor) predstavljeni su kao sredstva kojima se ostvaruje „radost življenja“.

Zajednica Cenacolo ima svoju stranicu i na društvenoj mreži *Facebook* (www.facebook.com/search/top/?q=zajednica+cenacolo+hr&_rdc=1&_rdr), preko koje se posjetiteljima obraća sličnim diskursom kao i preko mrežne stranice:

„Dragi prijatelji, večeras ću vas zamoliti za nešto što vas često traže: **molitvu za potrebitog**. Toliko je upita za molitvu da se taj upit na neki način otrcao, istrošio... Ali ja vas večeras želim zamoliti za **molitvu za našeg dragog prijatelja koji je završio u bolnici**. Molim vas jer ste mi prijatelji i zato što vjerujem Isusu, koji nam je rekao 'pitajte i dat će vam se'. Samo sekunda istinske vjere i molitve, samo uroni u Duha i reci Gospodinu: 'Ja, Isuse, vjerujem, i molim te položi svoje presvete ruke na ovog čovjeka. **Podari mu zdravlje**, spasi ga i učini čudom i tvojim učenikom. Amen'. Hvala vam dragi prijatelji i **uvjeren sam da ćemo zajedno ubirati plodove molitve** i diviti se veličini Isusovoj“ (hrvatska *Facebook* stranica Zajednice Cenacolo, 18. 5. 2017.);

„Dragi prijatelji, pozivamo vas da nam se pridružite u **molitvi za sve mlade koji su u potrebi i koji traže istinski smisao života**. Za sve one koji su u mogućnosti, čekamo vas 9. rujna s početkom u 19:30 u našoj bratovštini u Vrbovcu. **Molitva teži da postane život**. Pogledaj oko sebe i uputi potrebitog na našu adresu“ (hrvatska *Facebook* stranica Zajednice Cenacolo, 22. 8. 2017.).

Iz ovakvih i brojnih sličnih poruka koje se mogu pročitati na stranici Zajednice na mreži *Facebook*, vidljivo je da Zajednica veliku pažnju pridaje molitvi, za koju smatra da ne samo da pomaže pri liječenju ovisnosti, već i da služi kao putokaz onima koji traže istinski smisao života. Također, valja primijetiti da se Zajednica putem svoje stranice na mreži *Facebook*, kao i u slučaju svoje službene mrežne stranice, javnosti ne obraća formalnim i tehničkim, već vrlo prijateljskim tonom.

5.4.2. Projekt prevencije ovisnosti

Zajednica Cenacolo aktivno djeluje na području prevencije ovisnosti kod mladih preko ranije spomenute Udruge S.I.D.R.O., koja je osnovana s ciljem:

„promicanja, razvitka i unaprjeđenja na području kulture, zdravstva, obrazovanja i drugih grana, u smislu borbe protiv ovisnosti, odnosno prevencije i edukacije o štetnim posljedicama zloupotrebe droga i drugih ovisnosti, informiranja i osvještavanja javnosti o problemu ovisnosti, utjecaja na smanjenje predrasuda prema bivšim ovisnicima, poticanja mladih na kreativno korištenje slobodnog vremena, poticanja doškolovanja, prekvalifikacije i zapošljavanja u sklopu *Projekta resocijalizacije ovisnika o drogama... Vlade Republike Hrvatske iz 2007. godine*“ (*Statut Udruge za sprječavanje, informiranje... 2015*).

Organiziranjem manifestacija, tribina, okruglih stolova, savjetovališta, radionica i drugih programa te izdavanjem knjiga, časopisa i brošura, Udruga ostvaruje ciljeve zadane *Statutom*, a prema riječima I. F., predsjednice Udruge:

„Iskustva su pokazala da velik broj osoba [misli se na mlade koji imaju problem s ovisnosti i njihove roditelje] zatraži pomoć nakon što budu uključeni u neki od preventivnih programa Udruge“ (I. F., 19. 5. 2017.).

S ciljem prevencije ovisnosti kod mladih, Udruga je 2008. godine, uz potporu Ministarstva zdravstva, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta te Agencije za odgoj i obrazovanje, pokrenula projekt pod nazivom *Iz tame u svjetlo*, a od tada do danas njime je obuhvatila preko 20.000 učenika osnovnih i srednjih škola iz cijele Hrvatske. Projekt se sastoji od dva dijela.

Prvi se dio projekta odnosi na glazbeno-scenski prikaz (predstavu) *Svatko glumi sebe*, koji štíćenici i članovi njihovih obitelji izvode za publiku (vidi Sliku 4), nakon čega slijedi interaktivna tribina.

Slika 4: Štíćenici Zajednice Cenacolo izvode predstavu *Svatko glumi sebe* u Teatru Exit

Izvor: hrvatska *Facebook* stranica Zajednice Cenacolo

Budući da sam i osobno prisustvovao ovom događanju 18. studenoga 2015. godine u prostorijama Teatra Exit u Zagrebu, ukratko ću opisati kako je to izgledalo. Trenutni i bivši štíćenici Zajednice te članovi njihovih obitelji okupili su se nekoliko sati ranije kako bi obavili probu prije dolaska publike. Publika se taj put sastojala od nekoliko razreda triju srednjih škola iz Zagreba (ukupno oko 300 učenika). Štíćenici su izveli predstavu koja je tematizirala (ovisnički) život jednog štíćenika prije ulaska u Zajednicu. Predstava je bila vrlo emocionalna – tematizirala je samoću i probleme s kojima su suočeni ovisnici, ali završava tako da na kraju ipak dolazi „svjetlo“ u liku Boga i Zajednice Cenacolo gdje čovjek više nije prepušten samome sebi. Tekst je bio unaprijed snimljen, a štíćenici su glumili. Kao i kod analize diskursa mrežne i *Facebook* stranice, želim primijetiti da je način na koji je predstava izvedena bio vrlo emocionalan i prijateljski. Niti u jednom trenutku ovisnik u predstavi nije prikazan kao „negativac“, već kao „žrtva“ droge, društva i u konačnici samoga sebe. Zaključujem da Zajednica ovom predstavom želi poručiti mladima da je droga samo sredstvo za bijeg od problema svakodnevice, sredstvo koje valja zamijeniti kršćanskim i općedruštvenim vrijednostima poput iskrenosti, prijateljstva, razumijevanja i oprosta. Nakon predstave, dvoje je štíćenika iznijelo svjedočanstva u kojima su govorili o svojoj ovisničkoj prošlosti i o tome kako im je Zajednica pomogla u životu. Iznosim dio svjedočanstva D. J., koji se taj dan obratio učenicima:

„Puno toga sam naučio u Zajednici, a najsretniji sam jer sam iskorijenio laž iz svog života i što danas **imam hrabrosti priznati samome sebi i drugima da sam pogriješio**. Boravak u Zajednici i **susret sa Svevišnjim pomogli su mi da napravim nešto što prije nisam bio u stanju – zatražim i pružim oprost**. On [misli se na Boga] mi je **pomogao da postanem iskren prijatelj i da gradim prijateljstvo**. (...) Zajednica me također **naučila odgovornosti za svoj rad i obaveze koje mi se povjere**. (...) Jedan veliki dar koji mi je Zajednica također podarila je i **molitva**. Naš svećenik kaže da **molitva nije sve u životu, ali da od molitve kreću sve lijepe stvari**“ (D. J., 18. 11. 2015.).

Ovakva interakcija, kroz predstavu i svjedočanstva, ima dvostruku funkciju. S jedne strane publici (učenicima) promovira temeljne kršćanske vrijednosti, poput oprosta¹⁴ i molitve, te one općedruštvene poput pomaganja, učenja, odgovornog rada i suradnje (prijateljstva), dok s druge strane samim štíćenicima pomaže u suočavanju s realnosti, što je jedan od temeljnih

¹⁴ Ranije sam spomenuo Carla DiClementea (2013), koji smatra da „religiozne vrijednosti poput oprosta, milosrdnog Boga, poniznosti i iskupljenja mogu poslužiti kao važni motivatori u ojačavanju angažmana u oporavku“ (ibid. 1260).

principa terapijskih zajednica. Dakle, uz to što pomažu drugima, ovakvim oblikom interakcije i istupanja štíćenici istovremeno ostvaruju sociogrupnu terapiju za sebe.

Drugi dio projekta pokrenut je 2010. godine i nosi naziv *Ja kažem... NE!*. Za razliku od prethodno spomenutog, ovaj dio projekta podrazumijeva edukativno-preventivne radionice kojima su obuhvaćene tri do četiri osnovne i srednje škole godišnje. Učenicima (prošle godine njih oko 80) dobrovoljno se prijavljuju za sudjelovanje u radionicama koje traju tri tjedna, a vode ih dvije članice Udruge S.I.D.R.O. i dva štíćenika Zajednice Cenacolo (vidi Sliku 5).

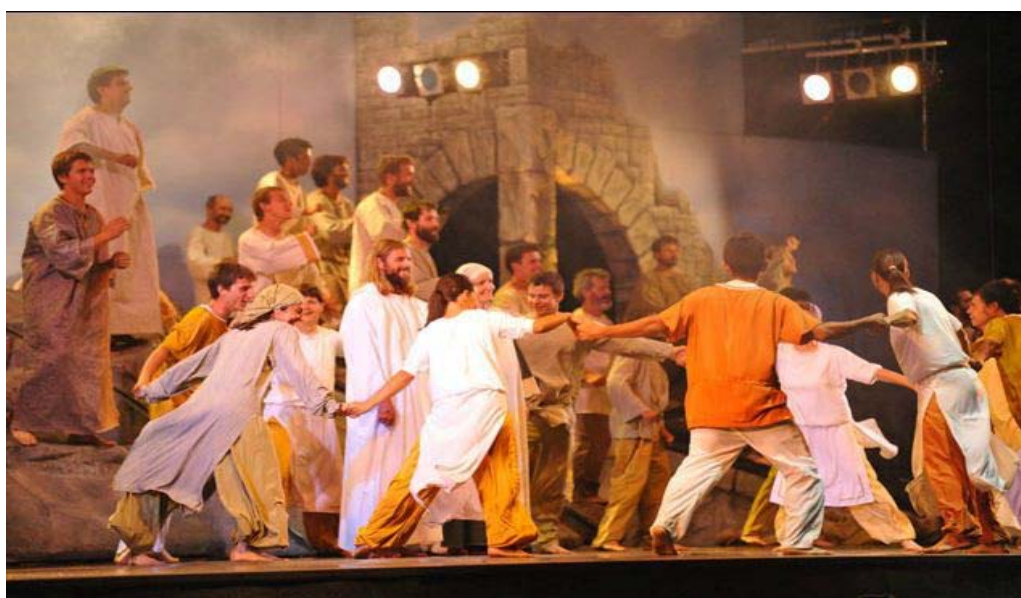
Slika 5: Članice Udruge S.I.D.R.O. vode edukativno-preventivnu radionicu u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi
Izvor: hrvatska Facebook stranica Zajednice Cenacolo

Na svakoj radionici štíćenici razgovaraju s učenicima, a forma te interakcije slična je *reviziji* i *kondiviziji* o kojima je ranije bilo riječi. Dakle, kao i kod prvog dijela projekta, dijeleći s učenicima svoja ovisnička iskustva, uz to što djeluju na prevenciji ovisnosti kod mladih, štíćenici istovremeno ostvaruju sociogrupnu terapiju za sebe. Podsjećam na stav Stevea Pearcea i Hanne Pickard (2012), koji ističu da su „samorefleksija i grupna refleksija važan dio procesa promjene i liječenja te razvoja samoempatije i empatije prema drugima“ (ibid. 642). Pored suočavanja s realnosti, na tim su radionicama i interakciji zastupljeni principi demokratizacije i permisivnosti – uvažava se svačiji glas i mišljenje, no brine se o tome da drugi sudionici ne budu povrijeđeni ili zanemareni. Iz razgovora s I. F. te čitanjem brošura Udruge S.I.D.R.O., stekao sam dojam da u tim radionicama nisu toliko izraženi religijski

elementi, već je naglasak stavljen na razvijanje kritičkog mišljenja i širenja pozitivnih općedruštvenih vrijednosti poput altruizma, solidarnosti, tolerancije, upornosti i marljivosti.

5.4.3. Kulturne manifestacije

Zajednica Cenacolo svake godine organizira dvije kulturne manifestacije kojima se predstavlja posebno velikom broju ljudi. Prva je mjuzikl *Credo*. Riječ je o velikom međunarodnom projektu koji okuplja po 10-ak štićenika iz svake zemlje u kojoj djeluje Zajednica Cenacolo. Oni se svake godine u lipnju sastanu u Međugorju, gdje nekoliko mjeseci uvježbavaju predstavu koju zatim izvode na turneji po Europi (vidi Sliku 6).

Slika 6: Zajednica Cenacolo izvodi mjuzikl *Credo* u Košarkaškom centru Dražen Petrović 2012. godine

Izvor: hrvatska *Facebook* stranica Zajednice Cenacolo

Credo je u Hrvatskoj održan dva puta – 2015. godine u Zadru i 2012. godine u Zagrebu, u Košarkaškom centru Dražen Petrović, o čemu svjedoči I. F.:

„*Credo* je u dva dana posjetilo preko 9.000 posjetitelja. Trebala nam je karta više, a nismo je imali. To je bio velik događaj koji se oglašavao *jumbo* plakatima po gradu, preko televizije i radija. (...) Nakon toga se Zajednica najviše otvorila prema van. To ne znači da je prije bila zatvorena, ali tada se uspostavila aktivna suradnja s lokalnim tijelima“ (I. F., 19. 5. 2017.).

No, *Credo* nije samo prezentacija Zajednice javnosti. Ino Mamić (2012) govori o važnosti ove manifestacije u pogledu terapije za same štíćenike:

„Mjuzikl je jako prikladna **edukativna forma** jer obuhvaća sva područja ljudskog djelovanja u jednu smislenu i lako prepoznatljivu cjelinu. To je **dobra prigoda za otvaranje sebe promjeni** jer **pruža mladima priliku da prvo glume promjenu**, a poslije, s tim iskustvom, **odglumljene uloge iskušavaju u raznim situacijama u svakodnevnom životu**“ (ibid. 8).

Credo je, dakle, puno više od same predstave. Dok je funkcija ranije spomenute predstave *Svatko glumi sebe*, u sklopu projekta *Iz tame u svjetlo*, suočavanje s realnosti, *Credo* potiče štíćenike da glume promjenu kakvu bi htjeli vidjeti u svojim životima, promjenu koja će ih vratiti na put mira i zdravlja. No, *Credo* ne traži od štíćenika da iz temelja promijene svoj karakter ili da postanu druge osobe, već potiče promjenu disfunkcionalnog ponašanja uz istodobno zadržavanje dovoljnog stupnja neovisnosti (Štrkalj Ivezić i sur. 2014:174).

Druga manifestacija su „žive jaslice“ koje Zajednica već 16 godina u vrijeme oko Božića postavlja ispred zagrebačke katedrale (vidi Sliku 7). Ovo sam događanje i osobno posjetio 19. prosinca 2015. godine.

Slika 7: „Žive jaslice“ u organizaciji Zajednice Cenacolo ispred zagrebačke katedrale 2016. godine

Izvor: hrvatska *Facebook* stranica Zajednice Cenacolo

Štíćenici Zajednice ondje od 16 do 20 sati prodaju suvenire koje su osobno izradili te izvode tri predstave koje tematiziraju rođenje Isusa Krista. S obzirom na vrijeme i lokaciju na kojoj

se ovo događanje održava, može se zaključiti da se Zajednica tada predstavlja vrlo velikom broju ljudi. To potvrđuje i I. F.:

„Procjena je da se u to vrijeme [vrijeme oko Božića te blagdana Sveta tri kralja] godišnje ondje zatekne oko 40.000 ljudi. Uvijek nam je nakon toga veća posjećenost na kolokvijima. (...) Bilo kakav javni istup rezultira porastom posjećenosti“ (I. F., 19. 5. 2017.).

Ove predstave nisu nalik ranije spomenutoj predstavi *Svatko glumi sebe*. Njihova je funkcija bliža onoj mjuzikla *Credo*, iako uključuju puno manji broj štíćenika. Ponovno se, dakle, radi o tome da štíćenici glume promjenu i utjelovljuju uloge koje kasnije iskušavaju u svakodnevnom životu. O tome sam pri posjetu jaslicama razgovarao i s don Ivanom, a slikovit opis predstava može se pronaći i na mrežnoj stranici Zajednice:

„Pogledaj ove mladiće i djevojke [misli se na štíćenike i štíćenice Zajednice Cenacolo], koliko je njima u početku teško gledati ideale poput Josipa i Marije, koji su utjelovljenje dobrote... (...) **Oni koji su već više puta glumili na to ne gledaju kao na glumu, već kao molitvu, kao Bibliju.** Svaki puta kada glume imaju zadatak razmišljati o tome što su doživjeli, **a to im pomaže u molitvi, radu i prijateljstvu.** (...) Oni [misli se na štíćenike i štíćenice Zajednice Cenacolo] ovako s jedne strane pridonose društvu, stavljaju osmijeh na lica ovoj djeci tu, a s druge strane **same sebe otvaraju drugačijem stilu života, utjelovljuju promjenu.** (...) **Ove jaslice su simbol njihova ponovnog rođenja u Zajednici**“ (don Ivan, 19. 12. 2015.).

„U predstavama nema glume, već se **živi Uskrsnuće.** U njima sudjeluju mladi koji su do nedavno bili mrtvi, a sada su **uskršli po Božjoj ljubavi.** Mladi koji su bili izgubljeni po ulicama, koji su bili sposobni plesati i govoriti o sebi jedino uz pomoć supstanci, danas to mogu činiti čista srca, prevladavajući strahove i stidljivost. **To nisu predstave, nego realnost, iskaz čuda koja su se u nama dogodila. To je priča o Isusu koji je došao da nas spasi**“ (hrvatska mrežna stranica Zajednice Cenacolo, 9. 9. 2017.).

Iz navedenog se može uočiti da, uz rehabilitaciju, s predstavama dolazi i specifičan diskurs u kojem dominiraju elementi poput molitve, Biblije, promjene i ponovnog rođenja. Također, velik je naglasak stavljen na Uskrsnuće, Boga i Isusa, za koje se smatra da su zaslužni za ozdravljenje i promjenu koja se događa u čovjeku.

Na temelju svega iznesenog zaključujem da je Zajednica Cenacolo vrlo otvorena za javnost. Organiziranjem brojnih događanja, od kojih su neka vrlo masovna, Zajednica se ne obraća samo trenutnim i bivšim štíćenicima i njihovim obiteljima, već svima onima kojima je potrebna pomoć ili jednostavno traže mir u molitvi, druženju, pjesmi, plesu ili djelovanju na

području prevencije ovisnosti kod mladih. Budući da Zajednica svoj program temelji na kršćanskom nauku, javnosti se obraća diskursom čiji je referentni okvir kršćanski nauk i u kojem prevladavaju elementi poput duhovnog razvoja, molitve, Biblije, ponovnog rođenja, zajedništva, prijateljstva i ostalih, ali i općedruštvene vrijednosti poput altruizma, solidarnosti, tolerancije, upornosti i marljivosti. Iz analiziranog diskursa, ali i vlastitog sudjelovanja u nekoliko događanja, zaključujem da se Zajednica javnosti predstavlja vrlo prijateljskim, neformalnim i slikovitim tonom – svoje štićenike, ali i cijelu ovisničku populaciju ne predstavlja kao „negativce“, već kao „žrtve“ poroka, društva i u konačnici njih samih. Svaka interakcija koju štićenici ostvaruju s publikom, o kojem god se događanju radilo, ima dvostruku funkciju – dok svojim pričama i iskustvima pomažu drugima, istovremeno ostvaruju sociogrupnu terapiju za sebe.

6. ZAKLJUČAK

U ovom sam radu na primjeru Zajednice Cenacolo, zajednice za pomoć mladima koja svoj program temelji na vjeri, prikazao proces liječenja ovisnosti u religijskom kontekstu, utvrdio specifičnosti njezina rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa, dobio uvid u široki spektar iskustava trenutnih i bivših štićenika Zajednice te pokazao da je proučavanju odnosa religije i zdravlja moguće uspješno pristupiti iz kulturnoantropološke perspektive.

Smatram da sam uspješno ostvario sve ciljeve koje sam postavio u radu. Razgovarajući s brojnim kazivačima te proučavajući internetske sadržaje, dokumente i literaturu, utvrdio sam da u rehabilitacijsko-resocijalizacijskom programu Zajednice Cenacolo postoje mnoge karakteristike, faze i principi konvencionalnih terapijskih zajednica, slijedom čega smatram da ju je, uvažavajući njezine specifičnosti, opravdano promatrati kao terapijsku zajednicu. Nadalje, utvrdio sam da kombinacija praksi molitve, rada i grupnih razgovora, bez stručnog osoblja i narkotika, također može imati terapijsku funkciju, koja se očituje kroz uspješno prevladavanje ovisnosti. Zatim, analizirajući rad Zadruga Pontes Salutis, zaključio sam da Zajednica Cenacolo uspješno djeluje na području resocijalizacije i reintegracije bivših ovisnika u društvenu i radnu sredinu, o čemu svjedoči postotak od oko 90% štićenika koji su preko Zadruga i Udruge S.I.D.R.O. pronašli zaposlenje nakon završetka rehabilitacijskog programa Zajednice. Konačno, utvrdio sam da je Zajednica vrlo otvorena za javnost, kojoj se obraća diskursom čiji je referentni okvir kršćanski nauk, u kojem prevladavaju elementi poput duhovnog razvoja, molitve, Biblije, ponovnog rođenja, zajedništva i prijateljstva.

Potencijalnu manjkavost rada vidim u činjenici da su mi svi kazivači bili preporučeni, čime je otvoren prostor da svojim kazivanjima usmjeravaju građu u Zajednici poželjnom smjeru, kako bi ona pokazala svoju uspješnost. No, budući da su u radu zastupljene različite perspektive (pored one samih štićenika), smatram da ova činjenica bitno ne umanjuje uspješnost rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa Zajednice.

U budućim istraživanjima ove teme valjalo bi konzultirati širi raspon kazivača da bi se obuhvatile iskustvene specifičnosti ove društvene skupine (trenutni i bivši ovisnici) te primijeniti metodu promatranja sa sudjelovanjem koja bi uključivala višemjesečni odlazak u samu Zajednicu, da bi se kroz osobno iskustvo uokvirile spoznaje iznesene u radu. Pritom želim istaknuti važnost zadržavanja znanstvene objektivnosti i empatije, budući da se radi o vrlo osjetljivoj društvenoj skupini.

7. POPIS IZVORA

7.1. Popis literature

- ANČIĆ, Branko. 2016. *Religija i zdravlje: vjerska zajednica kao socijalni resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- ANIČIĆ, Miljenko i Vjekoslav JANKOVIĆ. 2011. „Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i socijalnom nauku Crkve“. *Diacovensia* 19/2:215-249.
- BARBARIĆ, fra Slavko. 1997. *Biseri ranjena srca*. Zagreb: Informativni centar „Mir“ Međugorje.
- BRLAS, Siniša. 2011. *Terminološki opisni rječnik ovisnosti*. Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
- CAMPLING, Penelope. 2001. „Therapeutic communities“. *Advances in Psychiatric Treatment* 7/5:365-372.
- CUDMORE, Dominic. 2012. „The Emmanuel Community“. *The Australasian Catholic Record* 89/2:186-207.
- DiCLEMENTE, Carlo C. 2013. „Paths Through Addiction and Recovery: The Impact of Spirituality and Religion“. *Substance Use and Misuse* 48/12:1260-1261.
- GIDDENS, Anthony. 2007. *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- GRUBER, Ema., Esta SUŠIĆ., Katica RENDULIĆ i Brigitta MARKOVIĆ. 2014. „Terapijska zajednica odjela forenzičke psihijatrije zatvorske bolnice Zagreb“. *Kriminologija i socijalna integracija* 21/2:143-153.
- MAMIĆ, Ino. 2012. *Edukativni model Zajednice Cenacolo s primjerima iz prakse, s posebnim naglaskom na mjuzikl „Credo“*. Vrbovec: Zajednica Cenacolo Hrvatska.
- MURCHISON, Julian M. 2009. *Ethnography Essentials: Designing, Conducting, and Presenting Your Research*. San Francisco: Wiley – Jossey-Bass.
- PEARCE, Steve i Hanna PICKARD. „How Therapeutic Communities Work: Specific Factors Related to Positive Outcome“. *International Journal of Social Psychiatry* 59/7:636-645.
- PHILLIPS, Susan. 2013. „Method in Anthropological Discourse Analysis: The Comparison of Units of Interaction“. *Journal of Linguistic Anthropology* 23/1:82-95.
- ŠTRKALJ IVEZIĆ, Slađana., Tihana JENDRIČKO., Zoja PISK i Sanja MARTIĆ BIOČINA. 2014. „Terapijska zajednica“. *Socijalna psihijatrija* 42/3:172-179.
- TÖNNIES, Ferdinand. 2012. *Zajednica i društvo: osnovni pojmovi čiste sociologije*. Zagreb: Kultura i društvo.

ŽIC BLAŽIĆ, Josetta. 2000. „Terapijske zajednice kao preventivni čimbenik kriminaliteta ovisnika“. *Kriminologija i socijalna integracija* 8/1-2:137-144.

7.2. Popis elektronskih izvora

Etički kodeks Hrvatskog etnološkog društva. 2013. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

Dostupno na: <http://www.hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/o-nam/eticki-kodeks-hed-a/> (pristup 8. 9. 2017.).

Priopćenje Europske agencije za praćenje droga i ovisnosti o drogama. 2017. Lisabon:

Europska agencija za praćenje droga i ovisnosti o drogama. Dostupno na: www.drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/objavljeno-europsko-izvjesce-o-drogama-2017/1283 (pristup 15. 6. 2017.).

Projekt resocijalizacije ovisnika o drogama koji su završili neki od programa rehabilitacije i odvikavanja od ovisnosti u terapijskoj zajednici ili zatvorskom sustavu, te ovisnika koji su u izvanbolničkom tretmanu i duže vrijeme stabilno održavaju apstinenciju i pridržavaju se propisanog načina liječenja. 2007. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlorabe opojnih droga. Dostupno na: www.drogeiovisnosti.gov.hr/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/publikacije/zastrucnjake/projekt-resocijalizacije-ovisnika-o-drogama/263 (pristup 17. 6. 2017.).

Reto Cenar, kršćanski centar za pomoć ovisnicima. Mrežna stranica. www.retocentar.hr/ (pristup 11. 6. 2017.).

Statut „Udruge Sveti Lovro – Zajednica Cenacolo“. 2014. *Narodne novine* 74/14.

Statut „Udruge za sprječavanje, informiranje, djelovanje i resocijalizaciju ovisnika S.I.D.R.O.“. 2015. *Narodne novine* 74/15.

Statut „Zadruga Pontes Salutis“. 2014. *Narodne novine* 31/14.

Zajednica Cenacolo Hr. Facebook. www.facebook.com/Zajednica-Cenacolo-Hr-109082712465348/?rdc=1&rdi (pristup 5. 6. 2017.).

Zajednica Cenacolo. Službena mrežna stranica. www.comunitacenacolo.it/hr/ (pristup 13. 6. 2017.).

7.3. Popis kazivača

- A. H. (1989.) – trenutni štićenik Zajednice Cenacolo i ovisnik o kocki, u Zajednici od 2010. godine. Datum i mjesto intervjuja: 18. 11. 2015. godine, prostorije „Teatra Exit“ u Zagrebu (Ilica 208).
- B. J. (1989.) – bivši štićenik Zajednice Cenacolo i bivši ovisnik o kocki, iz Zajednice izašao 2015. godine. Datum i mjesto intervjuja: 16. 5. 2017. godine, kafić „Argentina“ u Zagrebu (Ulica Ivana Tkalčića 9).
- D. J. (1992.) – trenutni štićenik Zajednice Cenacolo i ovisnik o drogi, u Zajednici od 2011. godine. Datum i mjesto intervjuja: 18. 11. 2015. godine, prostorije „Teatra Exit“ u Zagrebu (Ilica 208).
- don Ivan Filipović (1968.) – duhovnik Zajednice Cenacolo i bivši ovisnik o drogi. Datum i mjesto intervjuja: 19. 12. 2015. godine, „žive jaslice“ ispred zagrebačke katedrale (Kaptol 31).
- I. D. (1975.) – trenutni štićenik Zajednice Cenacolo i ovisnik o drogi, u Zajednici od 2003. godine, suprug J. D., otac četvero djece koja s njim i suprugom borave u Zajednici. Datum i mjesto intervjuja: 10. 5. 2017. godine, centralna bratovština Zajednice Cenacolo u Vrbovcu (Kućari 1).
- I. F. (1984.) – tajnica Zajednice Cenacolo, predsjednica Udruge S.I.D.R.O. i zadrugarica Zadruga Pontes Salutis. Datum i mjesto intervjuja: 19. 5. 2017. godine, sjedište Udruge S.I.D.R.O. u Zagrebu (Ulica Milana Rešetara 42).
- I. M. (1992.) – bivši štićenik Zajednice Cenacolo i bivši ovisnik o drogi, iz Zajednice izašao 2013. godine. Datum i mjesto intervjuja: 7. 5. 2017. godine, kafić „Elite“ u Zagrebu (Ilica 276).
- J. D. (1982.) – trenutna štićenica Zajednice Cenacolo i ovisnica o drogi, u Zajednici od 2005. godine, supruga I. D., majka četvero djece koja s njom i suprugom borave u Zajednici. Datum i mjesto intervjuja: 10. 5. 2017. godine, centralna bratovština Zajednice Cenacolo u Vrbovcu (Kućari 1).
- P. H. (1990.) – bivši štićenik Zajednice Cenacolo i bivši ovisnik o drogi, iz Zajednice izašao 2010. godine. Datum i mjesto intervjuja: 18. 11. 2015. godine, prostorije „Teatra Exit“ u Zagrebu (Ilica 208).
- S. P. (1989.) – trenutna štićenica Zajednice Cenacolo i ovisnica o drogi, u Zajednici od 2014. godine, majka kćerke koja s njom i suprugom boravi u Zajednici. Datum i mjesto intervjuja: 10. 5. 2017. godine, centralna bratovština Zajednice Cenacolo u Vrbovcu (Kućari 1).
- Z. Ž. (1972.) – bivši štićenik Zajednice Cenacolo i bivši ovisnik o drogi i alkoholu, iz Zajednice izašao 2001. godine. Datum i mjesto intervjuja: 7. 6. 2017. godine, slastičarnica „Ema“ u Zagrebu (Malešnica 14).

8. SAŽETAK/ABSTRACT

Religija i liječenje ovisnosti – primjer Zajednice Cenacolo

Odnos religije i zdravlja posljednjih je godina predmet interesa različitih znanstvenih disciplina. Primjećujući da u kontekstu suvremenih sociokulturnih procesa fenomen religije sve češće izlazi iz strogih institucionalnih okvira te, kao takav, prodire u različite svjetovne probleme i izazove, u ovom sam radu na primjeru Zajednice Cenacolo, zajednice za pomoć mladima koja svoj program temelji na vjeri, prikazao problem liječenja ovisnosti u religijskom kontekstu te produbio spoznaje o oblicima pomoći ovisnicima koje izlaze iz strogih okvira biomedicine. Koristeći metodu etnografskog istraživanja i analize diskursa te tehniku polustrukturiranog problemski orijentiranog intervjua i sudioničkog promatranja, utvrdio sam sličnosti rehabilitacijsko-resocijalizacijskog programa Zajednice Cenacolo s programima konvencionalnih terapijskih zajednica za liječenje ovisnosti, artikulirao religijski aspekt liječenja ovisnosti te utvrdio važnost njegova međuodnosa s radom i grupnim razgovorima – praksama na kojima Zajednica temelji svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program. Također, utvrdio sam odrednice resocijalizacijsko-reintegracijskog programa Zajednice Cenacolo, istražio iskustva bivših štićenika Zajednice vezana za njihov proces resocijalizacije i reintegracije u društvenu i radnu sredinu te analizirao diskurs kojim Zajednica svoj rehabilitacijsko-resocijalizacijski program predstavlja široj javnosti.

Ključne riječi: *liječenje ovisnosti, religija, resocijalizacija, terapijske zajednice, Zajednica Cenacolo*

Religion and addiction treatment – the example of Cenacolo Community

In the recent years the relationship between religion and health has been a subject of interest to various scientific disciplines. Noticing that in the context of contemporary sociocultural processes the phenomenon of religion more and more often goes beyond the rigid institutional framework, and, as such, penetrates into various secular issues and challenges, in this paper I used the example of

Cenacolo Community – a community which helps young people and bases its program on faith – to present the issue of addiction treatment in a religious context and deepen the knowledge about forms of helping addicts that go beyond the rigid framework of biomedicine. Using the method of ethnographic research and discourse analysis as well as a semi-structured problem-oriented interview and participant observation, I ascertained the similarities between the rehabilitation/resocialization programs of Cenacolo Community and the programs of conventional therapeutic communities for addiction treatment, articulated the religious aspect of addiction treatment and determined the importance of the relationship between the latter and work and group conversations – the practices on which the Community bases its rehabilitation/resocialization program. Moreover, I ascertained the determinants of the rehabilitation/resocialization program of Cenacolo Community, explored former Community members’ experiences related to their processes of resocialization and reintegration into the social and working environment, and analyzed the discourse which the Community uses to present its rehabilitation/resocialization program to the general public.

Key words: *addiction treatment, Cenacolo Community, religion, resocialization, therapeutic communities*